SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA III
BROJ 51

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Kardeljeva 31, tel. 24-001

BEOGRAD, UTORAK 19 DECEMBAR 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
4 DINARA

RODOLJUB ČOLAKOVIĆ

ZIMOVANJE U ŠEKOVIĆIMA

(Uspomene iz Oslobodilačkog rata)

Svu noć smo maršovali. Od Zabrđa smo udarili na Maleševce i preko Priboja izbili u selo Obršine, više druma Priboj—Rastošnica. Tu smo predanili očekujući da se svi bataljoni Šeste brigade i Sremskog odreda prikupe na tom prostoru, kako bismo onda zajedno prešli drum Tuzla—Zvornik, koji su, kako smo obaviješteni, zaposjeli Nijemci.

Bataljoni su se prikupljali cio dan, i tek kasno noću krenuli smo prema Rožnju. Stigli smo u zoru u to ubogo seoce, koje leži u jednom lijevku pod Majevicom. Riješili smo da tu predanimo i da noću krenemo dalje. Štab brigade upravo se bio smjestio u jednoj seljačkoj kući, kad s druma od Rastošnice poče da bije artiljerija. Osmatrači su nam javili da se drumom kreće neprijatelj.

Odmah smo napustili selo i izašli na kose više njega. Štab brigade je uputio Prvi bataljon na Jelicu, pretpostavljajući da legionari iz muslimanskih sela Kalesije, Seljublje i Hrasnog mogu odozgo udariti na nas čim se otvori borba s neprijateljem koji se nalazio na drumu. To je bio veoma pametan korak, jer čim je započela borba oko Rožnja, zapraštale su puške više nas, na Jelici, koje nisu umukle cio dan.

Odozdo, s druma, napadali su nas domobrani i nešto Nijemaca, koji su uglavnom tukli iz minobacača, ne žureći se da pođu u brda s pješadijom. Prema njima držali su položaj Drugi, Treći i Sremski bataljon. Naši su položaji bili odlični, i s njih je bilo teško potisnuti ljude koji su riješili da se biju. Više Rožnja, s Jelice, napadali su legionari, koji su poletjeli iz svojih sela, nadajući se da će nas iznenaditi napadom s leđa. Međutim, njih je dočekao vatrom naš Prvi bataljon, prikovao ih za zemlju u dubokoj paprati koja bujno raste po Jelici i držao ih tu cio dan.

Tek pred veče jenjala je puščana paljba, da bi s mrakom sasvim prestala. Naređeno je da se svi bataljoni iskupe na Ravnom Zavidu, na kome su odmah planule vatre. Negdje u blizini borci su našli čitave gomile složenih parmaka koji su planuli na valjda stotine vatara oko kojih su se borci, u malim grupama, grijali. S one strane druma Rastošnica — Priboj vidjele su se također vatre koje je palio neprijatelj. Samo je na Jelici bilo tamno — legionari su se vratili na konak svojim kućama.

S Ravnog Zavida krenuli smo na Rožanjsku Kosu, ogranak Majevice, odakle ćemo se preko Međeđe i Baljkovice spustiti na drum Tuzla — Zvornik. Računali smo da ćemo u toku noći prevaliti taj put i u zoru preći drum. Međutim ,ispalo je drukčije.

Na Rožanjskoj Kosi čekali smo dugo Sremski odred, koji je u šumi zalutao, i, ne dočekavši ga, krenuli smo dalje. Lutali smo vođeni nesigurnim vodičem, gubila se veza, sačekivali se i, mjesto na drumu, osvanuli smo pod selom Baljkovicom. Da nevolja bude veća, od ponoći počela je da sipi sitna hladna kiša, ona prava jesenska kiša koja natapa odijelo i probija do kože.

Dok su borci, sjedeći pored ivice raskaljanog seoskog druma spavali, vijećali smo šta da se radi. Neki drugovi su predlagali da tu predanimo i da noću pređemo drum. Odlučno sam bio protiv tog predloga. Ako Nijemci drže drum, kao što izvještaj kaže, njih će sigurno neko od mještana obavijestiti da smo mi tu i neće biti teško zaključiti da mi namjeravamo preko druma u Šekoviće. Oni će tada biti budni, privući će pojačanja i otežaće nam prelaz. Bolje je odmah ići na drum i preći ga danju, i to ne prokradajući se preko njega, nego napadajući neprijatelja. Drugovi su se složili s mojim predlogom, i kolona je odmah krenula dalje.

Bio je uveliko dan kad smo izbili na golu visoravan više druma Tuzla —Zvornik kod Caparda važnog i dobro utvrđenog neprijateljskog uporišta. Tu smo izradili plan prelaza.

Majevički odred fingiraće napad na Caparde, Prvi i Drugi bataljon napašće i likvidirati malo neprijateljsko uporište Šarci i otvoriti put kojim će proći bolnica. Treći bataljon će zaobići Caparde, preći preko druma i odmah produžiti prema Rudniku, da osujeti svaki pokušaj paprać kih četnika da nas s te strane napadnu.

Svi naši bataljoni djelstvovali su brzo i energično, tako da smo za dva sata likvidirali uporište Šarci, prebacili preko druma bolnicu i komoru, i već oko podne dohvatili se prvih kosa Borogova. Neprijatelj je bio iznenađen. On nije znao kuda da upravi vatru svoje artilerije sa Caparda: da li prema Majevičkom odredu koji je fingirao napad na Caparde ili na bataljone koji su napadali Šarce. I tek kad je vidio da se i Majevički odred prebacuje preko već likvidiranih Šaraca, on je počeo da bije artiljerijom taj prostor. Dotle je glavni dio naših snaga već bio van njenog dometa.

Na Šarcima smo zarobili trideset domobrana, nešto pušaka, nekoliko sanduka municije i dosta vojničke opreme.

Nisam više osjećao umora idući uza strmu stranu Borogova. Bio sam radostan što smo bez velikih žrtava prešli drum, preveli ranjene i bolesne drugove i što ćemo već sutra biti u Šekovićima i osloboditi taj naš vjerni i dobri kraj od četničkih bandi.

U Šekoviće smo stigli u pravi čas. Narodu je bio dotužio četnički teror, a naš Birčanski odred ništa sâm nije mogao da preduzme protiv četničkih izroda. Koliko nas je narod željno očekivao vidjelo se po dirljivom dočeku koji je priredio »našoj brigadi«, kako je on nazivao Šestu brigadu. Kad su se bataljoni brigade pomolili na drumu koji od Papraće vodi u Šekoviće, iz zaseoka više druma poletjeli su prema koloni mali birčanski pioniri, noseći borcima orahe, suve šljive i jabuke. Bili su slabo odjeveni i obuveni ,ali su se ipak, bez obzira na mokar prvi snijeg, koji je pao prošle noći, postrojili i, pjevajući dugo marševali pored naše kolone.

(Crtež Ismeta Mujezinovića)
Rodoljub Čolaković

Stariji ljudi i žene brisali su suze radosnice gledajući našu kolonu. Na kratkim zastancima često su se čuli iz gomile usklici: »Ej djeco naša!« »Evo naših sokolova!«

Još na putu od Papraće u Šekoviće doznali smo da su četnici sinoć, odmah poslije borbe na Šarcima, pobjegli iz Šekovića, ne smijući dočekati Šestu brigadu.

Četnici su upali u ovaj kraj prije dva mjeseca, nadajući se da će ga poslije odlaska Šeste brigade, nešto milom, nešto silom, pokoriti i privoliti na svoju stranu. Tom akcijom rukovodio je četnički štab na Romaniji, gdje se nalazio komandant »četničkog korpusa« kapetan Milorad Momčilović. Četnici s Romanije, pod komandom Save Derikonje, iz Radave, pod komandom Rajka i Miloša Čelonje, od Olova, pod komandom Save Zekića, u svemu oko hiljadu pušaka, upali su u Šekoviće sa zadatkom da razoružaju Birčanski odred i uspostave u Šekovićima svoju vlast.

Poslije kratkog otpora, Birčanski odred, pod komandom Andrije Markovića i Brane Savića, povukao se u Bišinu. Četnici su u Šekovićima postavili štab četničke Vlaseničke brigade, čiji je komandant bio Momčilo Mićić, student prava iz Vlasenice i rezervni poručnik.

Romaniski četnici su poslije kratkog vremena napustiti Šekoviće, otjeravši na Romaniju veliki plijen koji su digli od naših pristalica u ovom kraju, a u Šekovićima je ostao Momčilo Mićić da kao »domaći čovjek«, usto »političar« i intelektualac pridobije Birčane da pređu na četničku stranu.

Za ova dva mjeseca četnici su pobili u šekovićkoj opštini oko trideset naših pristalica, među njima Marka Ašćerića, Petra Vlačića i Marka Jelića.

Danas sam bio na sahrani tih drugova. Oni su bili zakopani na brzu ruku tamo gdje su i ubijeni, a seljani su riješili da ih ponovo i svečano sahrane u zajedničkom groblju, na jednom zaravanku više zaseoka Kneževića.

Bio je oblačan i vjetrovit decembarski dan; svuda oko nas ogoljelo drveće i povaljena, uvela paprat. Stajao sam sa seljacima i čekao da se ucvijeljene majke, žene i sestre isplaču, da bi onda rekao nekoliko riječi oproštaja izginulim drugovima.

Tužno je bilo pogledati dugačak niz svježih grobova i čitavu šumicu grubo tesanih krstova ,oko kojih je vjetar kovitlao bijele seljačke peškire. Srce se stezalo od bola pri pogledu na zgrbljene prilike koje su čučale oko grobova i uglas naricale za sinom, bratom, mužem. Njihovi susjedi i prijatelji prilazili su im i pokušavali da ih odvoje od grobova, da ih utješe, ali one su se otimale i još jače počele naricati i proklinjati ubice.

Neke od ubijenih drugova lično sam znao, družio se s njima ovog ljeta. To su bili priprosti gorštaci, ali veoma simpatični ljudi, koje sam zavolio zbog njihove dirljive vjere u pravednost stvari za koju su se borili, i njihove riješenosti da za nju podnesu svaku žrtvu. Srpski izrodi tražili su od njih da iznevjere borbu za slobodu, čast i bolju sutrašnjicu srpskog naroda, pokušavali su da ih obmanu, da svoju izdajničku politiku prikažu kao »spašavanje srpskog naroda« od propasti, u koju ga guraju partizani, ali ti obični ljudi iz naroda ostali su i po cijenu života nepokolebljivi u svojoj odanosti našem pokretu. I upravo zbog takvih ljudi — običnih priprostih, ali nesalomljivih — naš je pokret neuništiv; oni su njegova glavna snaga o koju će se slomiti svi pokušaji naših neprijatelja da nas unište.

Nas četnici kleveću da smo krvoželjni, da bezobzirno uništavamo sve one koji neće da pristanu uz naš pokret. Ta im je kleveta potrebna da bi prikrili svoja nedjela, svoje zločine nad najboljim sinovima naroda, koji hoće da se bore, koji osjećaju ponos što su borci za veliku i pravednu stvar. To izbezumljuje izdajnike i nagoni ih na ovakva zvjerstva kao što je ovo, misleći da će tako zaplašiti svijet i natjerati ga da sudjeluje s njima u izdaji. Sitne, podle duše koje nisu kadre da shvate kakva se nova snaga probudila u našoj zemlji, kao ni to da nosioci njeni — po svojim ljudskim kvalitetima — pretstavljaju ono najbolje što srpski narod ima kao svoju nacionalnu osobinu, blagodareći kojoj se on održao, uprkos strašnoj sili koja ga je vijekovima pritiskivala sa svih strana.

Pokušao sam da mirno i pribrano kažem nekoliko riječi oproštaja mrtvim drugovima, iskupljenom svijetu, da utješim ožalošćene. Ali i suviše je bilo u srcu i žalosti i gnjeva da bi se moglo govoriti mirno. Mucao sam, zastajkivao u govoru, ali te iskidane, gnjevne rečenice pogađale su iskupljene bolje nego ne znam kako lijepo sročen i glatko izgovoren govor. I kad sam se na kraju govora u ime svoje i svojih drugova zakleo da ćemo osvetiti brainačke grobove, prisutni su kriknuli skoro neljudskim glasom: »Osvetite ih, osvetite nas!«

Poslije sahrane spuštao sam se iz Brainaca u Šekoviće gdje se nalazio štab. Sa mnom je išao Andrija Marković, moj stari poznanik i prijatelj. Govorili smo o ubijenim drugovima. Odjenom se Andrija zaustavio i reče mi:

— A znaš li ti zašto su mnogi od njih izginuli?

— Kako zašto? — upitao sam i gledao Andriju začuđeno.

— Zbog svoje lakovjernosti, nastavi Andrija. Oni nisu vjerovalii da četnici mogu biti krvoloci kao i ustaše.

Svratili smo kući Marka Ašćerića koga su četnici tako krvnički pretukli da je od uboja umro. Već druga muška glava pala je iz ove kuće: lani je poginuo u borbi sa ustašama Drago Ašćerić, a sada pada Marko od četničke ruke. Ali ukućani podnose te žrtve s dostojanstvom. Nema ni kukanja ni jadikovanja.

Dočekala nas je Dragova majka, Ana, pametna i hrabra starica. Dva su joj sina u odredu, i kad su četnici nahrupili u Šekoviće, oni su se zajedno sa svojim drugovima povukli u Bišinu. Četnici su došli u njihovu kuću i počeli da ispituju Anu. Psovali su je, udarili joj nekoliko šamara:

— Đe su ti sinovi, matora? vikali su pijani banditi.

— Đe su? Sa svojim drugovima, a đe će bit!

— A što nisu s nama, sa Srbima? Poruči im, ako ne pređu nama, sve ćemo ih pobiti.

— Kad bi oni prešli takima kao što ste vi, ja bi proklela mlijeko kojim sam ih zadojila, »rekla je starica mirno.

U kući Ašćerića bio je smješten »štab« Rajka Čelonje, poznatog četničkog atamana sa Radave.

— To su pošljednji ljudi, moj sinko, pričala mi je starica. Šta sam se ja nagledala i naslušala od njih to je teško ispričati. Skine uveče zlosrećni Rajko košulju i kod ognjišta trijebi se od ušiju. Uzme uš pa je baci na jednu snahu, uzme drugu, te je baci na drugu i tako obrede sve, a onda na pošljetku baci i na me. »Jera to bolan, Rajko, radiš? Zar te nije sramota, zar i tebe nije majka rodila?« velim ja njemu. A on se samo smije i trijebi se dalje.

— Ili sjedi kraj ognjišta i ruži partizane, nastavlja stara. Veli: »Majku im komunističku da mi je znati samo u koga se partizani uzdaju; nema ih šaka jada bore se protiv Nijemaca, Talijana, ustaša, domobrana, pa oće i protiv nas četnika. Šta oni misle?« »Valjda se uzdaju u boga i pravdu«, velim ja. »Ćut, matora, sad ću ti jezik iščupati«, dreknu on na me, »pa nećeš moći više pomenuti ni boga ni pravdu«.

Kad nam je iznijela bijela mrsa da se prezalogajimo, upitao sam je:

— Zar vam je još nešto ostalo poslije četničkog pljačkanja?

— Nije ostalo mnogo, ali će se za partizane u mojoj kući uvijek naći, dok je Ana živa. Mi smo se o vas ljetoske grdno ogriješili. Malo smo vam davali, a vi ste zelene džanarike jeli. Čuvali smo za zimu ,ali banda dođe i odnese. Sto puta sam rekla: »Da bar pojedoše partizani, djeca naša, već razvukoše ovi kurjaci, prisjelo im dabogda«.

Ispratila nas je na dvorište i pri rastanku svakom tutnula u džep po nekoliko oraha i suvih šljiva.

— A bandu udrite, posvetila vam se i desna i lijeva, viknula je za nama.

•

Pojavio se pjegavac. Nismo ga mogli spriječiti, jako smo preduzeli niz mjera za to. Srećom, ove godine nije opasan; veoma mali postotak oboljelih umire, ali česta je pojava šenutosti kao posljedica pjegavca. Istina, ta šenutost mine poslije dvije — tri ne-

(Nastavak na četvrtoj strani)

Sreten Stojanović: Spomenik Narodnoga heroja Mladena Stojanovića

MIRKO VUJAČIĆ

ODJEK GODINE

Minulo je devet godina, ali svejedno: u nama tako neizbrisivo traju boje te ustaničke jeseni. Vrijeme nikako ne može, niti je kadro da potamni ono što jedan događaj, često što jedan dan zapiše u ljudima. Naprotiv, sto nas vrijeme više udaljuje, te boje postaju ljepše, jasnije, potpunije.

Ništa nije izblijedilo, zastarjelo... Nije se zahvalno roditi i nekorisno je živjeti u dobu bez burnih godina.

Devet godina smo ostavili za sobom, a još tako jasno čujemo zvon mitraljeske pjesme, jeku boja, bodru riječ druga i skriven uzdah ranjenika. Sve nas to spaja sa minulim danima borbe za slobodu. Doduše zaborave se detalji, često i likovi — ali cjelina se pamti i ne samo to, nego se ona sve jasnije odražava pred nama kako dani prolaze kao što se pod pokretom ruke slikara umjetnička slika bogati bojama. Ne znam da li je srećno upoređenje: ali ne izgleda li jedna značajna godina vidljivija što smo udaljeniji od nje kao što se i slika izdalje u cjelini lakše da sagledati.

•

Puteljci su mirni, šušnjem zavijani, zarasli u travu, a s jedne i druge strane krije ih grabov grm. Sava, eto tuda je tvoja četa goloruka prošla davno da bi se vratila oružana! A na traci uspomena ti si još sa mnogim jednako vidljiv, mio, živ, mlad — nezaboravan! Ali, ... (kako je nemilo ovo »ali«!) — ne možeš da se nasmiješ, ni da se poradueš drugu borcu pri podvigu, ne možeš da prekoriš slabića niti da mu pomogneš da postane smion i jak kao što si rado činio, da osjenčiš čelo i sviješ vjeđe gnjevan na lažljivca i hvalisavca, da zagrliš druga davno neviđena, da poneseš bitku i gdje joj izgleda nema. Ne možeš ... Ali svi vi živite u nama onim najživotnijim. Tek mučno se privići da vas ne gledamo po ovim stazama, da vas ne čujemo, a htjeli bi, i pokatkad nam se čini da je varka da nijeste živi. Začudo, kako može da se osjeti prisustvo mrtvih drugova! Zbilja je kuršum jedino jak da prekine bilo arterije, ali je isuviše ništavan da ubije čovjeka od djela.

Daleko sam, ali ne mari: stigao sam da se nađem na razbojištu gdje si jednog vodio protiv deset i gdje se opet pobjeda tebi okretala.

Danas je tu zemlja sama, gora ogoljela, magle sive i malaksale mekim čipkama legle po Dvrsniku, samo negdje nečiji jek... možda ranjenog druga ili čobančeta što je zalutalo po bojištu. Ne, to se samo čini i misao se trza unazad: jedino niz dubrave Krne Jele jug upliječe jasenove izdanke. A gora suzi ... suzi dan i noć! A što gora suzi — htio bih da znam; pa jesen je i vrijeme joj je, ali eto misao na tebe, Pavla, Mirka, nameće mi asocijaciju: ne izgledaju li staze tako nevidljive i zapuštene što po njima ne gaze vaše momačke noge. Ni lišće pod nogama nema draži kao nekada, a nebo je kao vlažno, načeto ogledalo.

Niz stabla, krovove katuna, niz litice samo suzi! ...

Ne znam da li je to tihi plač vašeg zavičaja ili je zemlja oduvijek takva bila...

Oko Veprovice, vode ledne, grgolje stari potoci; oni pjene i svoje bijele osmijehe guše u jesenjem crvenilu.

Kladenac ponire niz litice, bijela strijeka vode veze niz krnojelske proplanke, umiva ledine i okrajke i nema joj kraja. Ne zna za umor i predah.

Jeste li zaboravili, dobri drugovi, kikot vode ,njen sladak romor čekajući drugove da dođu na sastanak ćelije?...

Veprovica je osirotjela: mladi još nedorasli, a stariji izginuli! Nikog neme da na ledenoj bradavici planine rashladi žedno grlo!

Kako je bez ljudi život siromašan i prazan. Mora da je i planini dosadan ovaj spokoj — toliko se godina ovdje ćelija sastajala, a tu već davno niko travku rukom nije taknuo, ni lišaj siv na litici povrijedio ni ime na stablu zarezao! Ćelija se davno razgranala u hiljade izdanaka što neodoljivo rastu i jačaju.

Tu je i pećina u kojoj si 1926 proveo jesen radi Partije i borbe njene. Sama je. Samo što kaplje i u vječitom ronjenju ostavlja tragove i prima zvuke južine i jek planine što ga more s vjetrom upućuje preko Ledenica i Dragalja. Zidovi su joj nijemi, a bilo bi lijepo kad bi mogli ponoviti one zvuke što su primili od tvoga pjeva. Zašto je glas zatrnuo u mrkom zidu litice, a mi bi željeli da čujemo tijanu pjesmu:

»O seljaci druzi mili...«

Na kamenom lišaju još nije zarasla nekoliko stihova koje ste vi sročili i urezali! Hvala tom zelenom lišaju što čuva slova i krasi studenu liticu! Hvala mu što čuva tih nekoliko riječi, kad su puteljci zarasli a odjek pjesme popila samotna gorska tišina.

•

Sve se vraća, oživljava...

I gle, oko Krnojelskog Zdrijela sitne, zelene čete puzu po školjevima, grebu uz kamenjar i kunu majstore što su im takve cipele skrojili. Bacači pale šumu a vjetar raznosi požar. Mitraljesci siju žito revolucije — rodiće sloboda!

Na brežini oštroj i istaknutoj u podnožju Dvrsnika stoji Sava i komanduje dvadesetinom boraca i od svakog zna da napravi, bez pjesme i legende kazano, četu dobru i ubojitu.

Oko Jakšina Nugla spotiču se mazge i soldati. Soldati kunu i kao izgubljenici nigdje da nađu sigurnu stopu zemlje. Kako je i naći?!

Sada sve iznova. Krče se putevi i nestaju međnici. Klanci su mirni od uhoda i zasjeda. Po Polju klijaju pšenice, a mliječne magle zavijaju bojište.

A ono što je davno minulo opet jasno čujemo kao odjek velike godine.

DJORDJE RADIŠIĆ

Oči mrtvog druga

Što su to vidjele oči moga druga
kad je pred smrt htio na juriš da krene;
da li je i sunce palo s plavog kruga?
Što su to vidjele oči moga druga
pa su sada tako širom otvorene?

Da li je to majka na raskršću gluhom
sa maramom bijelom dugo mu mahala
u zoru mirisnu jom žom i kruhom.
Da li je to majka na raskršću gluhom
svog sina iz rata u zoru čekala.

Ili su kraj rijeke bijelo rublje prale
djevojke iz sela, a crne se kose
između valova tiho lelujale.
Da li su haljine nevjestinske prale
djevojke čekajuć' momke da ih prose.

Ili su kroz selo jurili svatovi
bjeli od nevjeste i tankih peškira;
od pjene su bjeli i crni hatovi.
Da li su kroz selo jurili svatovi
uz pjesmu gajdaša i ciku nemira.

Što su to vidjele pred smrt oči druga
kad je zora digla juriše sa njive.
Ne, u njima 'j. noć mrka i duga
Što su to vidjele pred smrt oči druga
da i u smrti gledaju ko žive.

Nismo zaklopili mrtvom drugu oči,
(grob smo mu prekrili mekom kosom trava)
jer jednom djevojka livadom će proći
i tamo gdje sniju mrtvog druga oči
naći će različka va nježna i plava.

Neće ih ubrati. Neka sunca piju
te oči iz zemlje pune plavetnila
što ni trave nisu mogle da ih skriju.
Ko će ih ubrati, neka sunca piju
te oči što ni smrt nije zaklopila.

Kratke vesti iz inostranstva

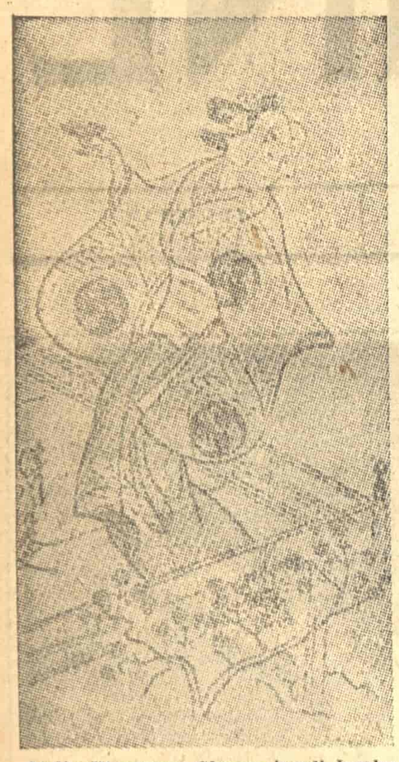

Atelje Utanmara: Glumac izvodi žensku igru

IZLOŽBA STARIH JAPANSKIH CRTEŽA U PARIZU

U pariskom muzeju Sernuši otvorena je izložba starih japanskih crteža. Izloženo je preko 150 radova velike umetničke vrednosti, koji nose potpise tridesetorice japanskih majstora. Izbor dela uglavnom teži da prikaže razvoj japanskog crteža u XVIII veku. Preteče ove epohe takođe su zastupljeni sa svojim delima: to su Hišikava Moronobi (umro 1695), ilustrator prvog japanskog profanog romana »Ize Monogatari« (1608) i nekoliko pripadnika njegove škole. Epoha japanskog crteža, koju obuhvata izložba, pruža se do slikara Utamara i njegovih savremenika, od kojih su neki radili još u prvim decenijama XIX veka. Najviše prostora na izložbi posvećeno je delima majstora Harinobija, tvorca novog metoda »nišiki«, koji je omogućavao otiskivanje neograničenog broja crteža u boji, zatim njegovom prijatelju i učeniku Korisaju i savremenicima Kijonagi i Šunšou.

FRANCUSKE KNJIŽEVNE NAGRADE ZA 1950

Istaknuta književna nagrada »Gonkur« dodeljena je ove godine Polu Kolenu za roman »Divlje igre«. Nagradu »Renodo« dobio je Pjer Molen, autor romana »Orgulje«.

Kritika smatra da se odbori za dodeljivanje ovih uglednih francuskih književnih nagrada ne mogu pohvaliti da su ove godine odali priznanje nekim značajnijim talentima.

»BIBLIOTEKA ESTETIKE«

U »Biblioteci estetike« koju je pokrenulo parisko izdavačko preduzeće »Flamarion« uskoro će izići knjige: »Dvesta hiljada dramskih situacija« od Etijena Surioa, profesora estetike na Sorboni, »Sezan i izraz prostora« od Lilijane Geri i zbornik »Arhitektura i dramaturgija« u kome je Andre Vilije sakupio predavanja održana u Centru filozofskih i tehničkih studija o pozorištu («Beleške o dramskoj konstrukciji« od Luja Žuvea, »Spontano pozorište« od Le Korbizijea, »Tragično osećanje, njegova priroda i posledice« od Rajmona Bajea i dr.)

STUDIJA O ARTURU REMBOU

U izdanju »Gajimar« izašla je studija »Rembo« od Etiambla i Jasija Goklera. Ovo je drugo popravljeno i dopunjeno izdanje knjige koja revnosno kritikuje razna tumačenja Remboa (katolik, komunar, logičar, židovnja, adrapovac itd.) Knjiga »previše bezobzirna za literarni ogled, premalo za pamflet« — kaže o njoj hroničar francuskog časopisa »Merkir de Frans«. Očekuje se nova obimna studija o velikom francuskom pesniku od Etiambla, koja nosi naslov »Mit Remboa«.

IZABRANA DELA ERSKINA KALDVELA

U engleskom izdanju »Flekon pres« objavljena su prvi put izabrana dela istaknutog američkog noveliste Erskina Kaldvela. Ovo izdanje sadrži sedamdeset pet najznačajnijih Kaldvelovih pripovedaka.

IZLOŽBA RADOVA JAPANSKOG GRAFIČARA HIROŠIGE U BRISLU

U mesecu decembru organizovana je u glavnom gradu Belgije velika izložba grafičkih radova japanskog majstora drvoreza XIX veka Hirošige. Izloženi drvorezi potiču iz poznate zbirke Tikotina.

DELA SLIKARA SUTINA U NJUJORKU

U Muzeju moderne umetnosti u Njujorku otvorena je značajna retrospektivna izložba slikara Sutina. Saradnjom Muzeja iz Klevelenda omogućeno je da se sa 82 izložena platna da lep pregled razvoja ovog darovitog umetnika. Ovim povodom Monro Uiler objavio je interesantnu monografiju o Sutinu. Početkom iduće godine Muzej moderne umetnosti u Njujorku priredиće veliku izložbu radova slikara Modiljijanija.

AMERIČKA NAGRADA »EMIL LAU« ZA MLADE UMETNIKE

Američka godišnja nagrada »Emil Lau« za mlade umetnike dodeljena je ove godine umetnicima Bernaru Olsonu, Sejmuru Berdmenu i Vinfriedu Grinu. Dela četrdesetorice mladih umetnika koji su učestvovali na konkursu za ovu nagradu izložena su u galeriji Vord Egleston u Njujorku.

IZLOŽBA TALIJANSKOG SLIKARSTVA 1910—1920

U ciriškom Umetničkom paviljonu nedavno je otvorena izložba likovnih dela talijanskih umetnika, koja obuhvata razdoblje od 1910 do 1920 godine. Veliki broj skupljenih dela omogućuje iscrpniju kritičku analizu tog perioda umetničkog stvaranja u Italiji. Izloženi su radovi Bočonija, Kare, De Kirika, Bale, Severinija i Morandija.

AVION U SLUŽBI ARHEOLOGIJE

Za vreme prošlog rata jedan engleski pilot, po struci arheolog, preletajući teren Italije, snimio je i okolinu Fodije. Razvijeni snimci pokazali su tragove starih naselja, kojima je stručno arheološko oko odmah moglo proceniti vrednost. Po svršetku rata pomenuti arheolog doputovao je u Italiju i ustanovio da se tu zaista radi o arheološkim zanimljivim objektima iz mlađeg kamenog doba. Otkriveno je preko 50 lokaliteta, sa bogatim nalazima dokumenata materijalne kulture onog vremena. Po prekrasnim primercima keramičkih sudova, koji su bili glačani i ukrašeni crvenim ukrasima, engleski arheolog je zaključio da su stanovnici ovih naselja verovatno došli u Italiju sa Balkana.

UMRO JE NEMAČKI VAJAR HERMAN HALER

U 70-oj godini starosti umro je nedavno u Cirihu poznati nemački vajar Herman Haler (Hermann Haller). Njegov umetnički cilj bio je da nađe sintezu između vajarskih shvatanja Rodena i Majola. Naročito uspela dela su Halerovi ženski likovi plesačica i portreti sportista.

NE SPOMINJI »UZALUD« JUGOSLAVIJU

Napisao: BUDET

Ljudi zahtevaju neposredne odgovore, a ja sam svoje uvijao u veo nekakvog »istoriskog materijalizma«. Znanci su hteli saznati činjenice, a ja sam im govorio o nekakvoj budućnosti. Radoznali ljudi su hteli da čuju registratora, a naleteli su na čoveka koji je mnogu nerazumljivu sliku »sjajno« objašnjavao sa katehizmom SKP(b), a o preostalim znao je da čuti kao riba.

Mislio sam i video sam, na sopstvene oči, koje su, istina, gledale kroz ružičastu zavesu poverenja, da i oni idu napred, u pravednu borbu, sve bliže pobedi — komunizmu..., takvom, kako sam ga ja shvatao i kakvog ga očekujem i danas.

*

Sa takvim unutrašnjim raspoloženjem stigao sam u domovinu, sa istim takvim sam se vraćao u Sovjetski Savez. Pa i sumnje nekih zemljaka, koje sam bolno osetio, nisu me pokolebale. Ta preda mnom je stajao za me tada još onaj čudesni grad — Moskva.

Ko je živeo bar neko vreme daleko od svoje otadžbine, zna šta znači jedna jedina reč o njoj. Svakog popodneva nestrpljivo sam očekivao »Pravdu«, pre svega njenu poslednju stranu. Ona je donosila vesti iz inostranstva, takođe iz Jugoslavije. Skoro svakog dana bila je neka vest. O Omladinskoj pruzi, o novim fabrikama, hidrocentralama..., o žuljevima i samopožrtvovanju našeg naroda.

Po novoj, četrdesetosmoj godini sovjetske novine začutale su o Jugoslaviji. Uzalud sam tražio po »Pravdi« ono ljubljeno slovo »Ju«, uzalud sam otvarao sovjetski radio.

Šta znači to?

Da, naravno: zašto pisati i govoriti o Jugoslaviji? Rusi dakako znaju da ne treba propagande. Već odavno je u sigurnoj luci. Ekonomičnije je, iskoristiti štampu i radio za problematičnije zemlje, za Čehoslovačku, Mađarsku, Bugarsku i druge.

Tako sam sebi objašnjavao tu pojavu. Moji drugovi, među njima i članovi SKP(b), te komunističkih partija Čehoslovačke i drugih demokratskih republika, u celosti su se slagali s takvom konstatacijom. Bila je i za njih jednostavna i tako logična.

A sam nisam bio ubeđen u njenu pravilnost.

*

U Talinu, u prestonici Estonske republike, bila je otvorena izložba komunističke partije. Išao sam po lepo uređenim dvoranama i sa interesom razgledao dokumente herojske borbe estonskih komunista. Jedna žena je objašnjavala pojedina istoriska razdoblja. U poslednjoj dvorani bio je izložen i dokumenat, iz koga se videlo da je estonska vlada zamolila za priključenje svoje zemlje Sovjetskom Savezu. Tu me je interesovalo jedno pitanje. Postavio sam ga ženi-vodiču. Kada je estonska vlada zamolila za priključenje? Pre no što su sovjetske trupe prešle estonsku granicu ili posle toga? Pitanje je nesumnjivo govorilo o mom neznanju istorije, možda je bilo čak i vrlo glupo. No bilo kakvo bilo, odgovor je bio evo kakav: »Druže, to istorija još nije odredila«. Pokušao sam da se saberem, ali se nisam snašao.

Docnije sam raspravljao i sa nekim estonskim funkcionerom. Interesovali su ga moji utisci. Rekao sam mu da imam osećaj, da Estonci nisu zadovoljni sa sovjetskom upravom. Pošteni sovjetski ljudi pred Jugoslovenima nisu imali nikakvih tajni. Potvrdio je pravilnost mog opažanja. Ako dođeš na pijacu, rekao mi je, i upitaš za cenu na ruskom, ta je viša od one po kojoj si pitao na estonskom jeziku. Naširoko smo još govorili o političkom položaju u Estoniji i drugde. U Litvi i Letoniji navodno je još gore.

Nešto sasvim novo sve to za me zapravo nije bilo. Samo praktično neznanje razlučivanja između objektivnosti i objektivizma nije mi davalo da slobodno dišem. Pre toga sam već mnogo šta nerazumljivog video, posebno međusobne odnose između Rusa i Jevreja, pa takođe Ukrajinaca, kavkaskih naroda, Poljaka, Finaca...

Sa električnim vozom otputovao sam iz Estonije.

Poznato je da je Staljin posvetio dobar deo svoje delatnosti nacionalnom pitanju...

*

U proleće se u Lenjingradu naročito mnogo diskutovalo o mogućnostima novog rata. Bilo je organizovano više predavanja za političke radnike. I ja sam imao priliku prisustvovati jednom od njih.

Marta ili aprila se održavalo. Čini mi se u sindikalnom domu na Međunarodnom bulevaru. Moj najbolji prijatelj Jurij dao mi je ulaznicu.

U ogromnoj dvorani bilo je sakupljeno nekoliko hiljada ljudi. Sedeo sam pozadi na balkonu. Zvučnici su prenosili govor vrlo loše. Zato su se moji susedi još više ljutili na mene. Imao sam naime očajan kašalj. Za protesteništa nisam mnogo mario. Suviše me je naime, interesovao referat tako poznate ličnosti kao što je slavni istoričar, trostruki laureat staljinske premije, profesor Tarle.

Niskog i zdepastog rasta, tako karakterističnog za ruske ljude »boljeg kova«, sa tri zlatne medalje na grudima sedeo je za predavačkim stolom. Velika energija izbijala je iz njega. Govorio je skoro tri sata. U početku mi je godio njegov optimizam i neograničeno poverenje u snagu Sovjetkog Saveza.

Amerikancima je ostavljao nadmoć u vazduhu, no ljudi žive na zemlji...

Po njegovom mišljenju Sovjetski Savez još nikad nije bio tako osiguran kao što je sada. Prema zapadu on bi imao pred sobom takozvani »zaštitni pojas« narodno-demokratskih republika...

U koloidnoj hemiji mnogo se govori o zaštitnim membranama. Sličnu funkciju imaju kao što bi trebalo da ima Tarleov zaštitni pojas. Nauka ima i u sovjetskoj politici veliku cenu. »Veličanstvenu« ulogu igramo, dakle, mislio sam, čak je i »naučno« utvrđena.

Zajam je prešao na karakterizaciju pojedinih članova svog zaštitnog pojasa.

»Šta je Jugoslavija i mogla drugo da učini, nego da se osloni na Sovjetski Savez!?« — upitao je s omalovažavanjem Tarle. »U suprotnom slučaju izgubila bi zapadne i južne predele svoje teritorije...«

Tako se trudio da objasni sovjetskim ljudima revolucionarni put jugoslovenskih naroda.

Dalje ga nisam tačno pratio, a zato sam se zaposlio s ponavljanjem njegovog pitanja. To je potresalo moju dušu još dugo vremena posle završenog predavanja. Sovjetski poznanici su mi uljudno ukazivali da po svoj prilici nisam Tarlea pravilno razumeo. Samo moj drag stric, nekadašnji borac kontraobaveštajne službe u Sovjetskoj armiji, razumeo ga je baš tako kao i ja. Ni sa zajedničkim snagama nismo sebi mogli objasniti te reči.

*

Visoko na severu dolazi proleće sa svim svojim dražima. Ljudi su se sazveli s prirodom. Majke nose svoju dečicu po ulicama kao veknu hleba pekaru. Možda će »zaruditi« bolje od svojih predaka. Da bi im život bio lepši! Po parkovima i kraj Neve vri mladost. Svilena odeća devojaka daje naslutiti njihove oblike. Momci su s razdrljenim košuljama.

U tom zavodljivom vremenu imali su Jugosloveni u Lenjingradu dva velika zadatka pred sobom: podvostručeno studiranje pred ispite i pripreme za veče inostranih studenata.

Nekoliko dana pre priredbe sastali su se predstavnici svih demokratskih republika, čiji studenti žive u Lenjingradu s ciljem da odrede raspored. Na sastanku je bio prisutan i predsednik univerzitetskog komiteta komsomola.

Između ostalog diskutovali smo i o redosledu nastupa. Ko će otvoriti veče? Albanac je predlagao Jugoslaviju. U argumentima je naveo da imamo najbogatiji i najuvežbaniji program, da smo najbrojniji i najpopularniji. Predlog je bio bez primedbe i jednoglasno prihvaćen.

A na generalnoj probi svih država pretstavnik komsomola je posle duže diskusije postigao da se izmeni redosled nastupa. Prva će nastupiti Bugarska, Jugoslavija poslednja.

Novoj odluci nismo prigovorili ni s jednom jedinom rečju. Ali se u nama ugnezdio osećaj velike teskobe; pred nečim što doduše još nije bilo opipljivo i čega negda ne bi mogli ni sa najvećom fantazijom sebi predočiti, a što smo s nestrpljivom zabrinutošću ipak očekivali.

Priredba je počela sa velikim zakašnjenjem.

Pred publiku su dolgrale šarene bugarske narodne nošnje. Vođa kola je istupio: »U ime bugarskih studenata pozdravljam slavnu sovjetsku omladinu, predrage nam Titove borce...«

Nastupi pojedinih država su se neočekivano otegli. Dosta tačaka su ponavljali. Naročito se svidela ljupka Korejka za klavirom.

Približavala se ponoć. Jugoslavija još nije bila na redu. Mnogi su već odlazili iz dvorane. Naši drugovi iza pozornice već su postali nestrpljivi. Doživljavanje slutnje i sam tok večeri prouzrokovali su u nama borbeni nemir.

Konačno! Više od osamdeset Titovih boraca stalo je pred publiku. Nijedan od njih nije ni okom trepnuo. Kao jedan su gledali u dirigenta koji nije bio običan horovođa. Ovog puta bio je komandir. Sad će dati znak za borbu. Mišići na licima svih mladica i devojaka bili su napeti kao luk pred izbacivanje strele. Među slušaocima je vladala potpuna tišina.

»Ide Tito preko Romanije...« orilo se u zatvorenom prostoru.

Stajao sam u dvorani kraj naših zidnih novina, a pogled mi je leteo sa lica na lice pevača, ka našoj zastavi i opet natrag.

Kako različito doživljava čovek u nekim trenucima svoju pesmu, kako različit dojam čine na nj boje njegove trobojnice!

A to zbilja nije bila samo pesma: to je bio marš, pravi partizanski marš preko Romanije. Kose su mi se ježile i u grlu me je stiskalo.

To su čudesna znamenja.

Samo jednom sam ih doživeo pre toga u tolikoj meri. Kod sv. Mohora na Gorenjskom je bilo. Tik pred Božić. Nisam doduše bio hrabar. Samo toliko koliko i velika većina intelektualaca. A tada sam i ja jurišao na Švabe. U pucnjavi u tresak granata preplitali su se usklici »na juriš!« sa glasom harmonike: »Nabrusimo kose, že dan dozoreva...« Tada me je takođe oblivao hladan znoj. I ne od straha zaista. Od zanosa i predanosti.

Te borbe sam se setio uz pesmu našeg hora u herojskom gradu Lenjina.

Priredba je bila završena. Težak kamen pao nam je sa srca. Uspešno smo izvršili svoj zadatak.

A naša duša je bila uzburkana još i dalje...

Sledećeg dana čitao sam u »Pravdi« vest o priredbi. Po imenu su bile navedene sve države koje su nastupile, sem Jugoslavije. Pogodilo me. Istog dana sam došao u naš biro. Novine sam nosio sa sobom. Tamo su već bili sakupljeni mnogi drugovi. Takođe s »Pravdom« u rukama. Zajednički smo pročitali izveštaj. »S lepim tačkama nastupili su Mađarska, Rumunija, Bugarska... i još neke druge države.«

Među »neke druge države« spadala je i moja domovina.

Čitali smo jedanput, dvaput, mnogo puta. Svojim očima nismo mogli da verujemo. Uprkos svemu u nama nije bilo osećanja uvrede, ali se utisnuo bol težak i nesnosan...

Ne spominji »uzalud« ime Jugoslavije...

*

Rasvetljena stanica-Moskva još me pozdravila i utonuo sam u Tulskoj oblasti.

Sunce je izašlo rano. U vagonu je nastala vreva. Brzo sam se odomaćio među ruskim ljudima.

I o čemu da se razgovaraju sovjetski ljudi sa jedinim Jugoslovenom u vozu ako ne o partizanima, Jugoslaviji, Titu?!

O tome smo govorili.

Voz je stigao u Kursk. Prišao sam prozoru. Tako obično čini stranac na svakoj stanici.

Iz svih kolodvorskih zvučnika treštao je neprijatan glas. Oslušnuo sam i odjednom sam se našao na peronu.

Čitali su rezoluciju Informbiroa »O stanju u Komunističkoj partiji Jugoslavije...«

Stao sam pod zvučnik i polako lizao svoj sladoled. Ostalih putnika uopšte nisam video.

Bio sam neobično miran. Zapravo i ne znam šta je bilo uzrok toj mojoj »ravnodušnosti«. Možda je to bio udar.

Kladivo je udarilo po mjedenom zvonu. Lokomotiva je ispustila paru i voz se pomakao. Polako, sasvim polako sam išao prema svome vagonu.

Na stepenicu sam stupio zadnji.

I voz je potegao jače.

(Odlomak iz napisa »Dunja«, »Novi svet« br. 10 — 1950

Bilten moralnog stanja nekih pisaca

FALSIFIKATOR STVARNOSTI PANTELEJ MATEJEV

U stadu informbiro-ovaca Vuka Červenkova stao je nedavno da bleji i neki Pantelej Matejev. U kartoteci službenika »I. B. Farben-Industrie« figura prilično blijeda i beznačajna, ali ipak dovoljno tipična za informbiroovske metode falsificiranja stvarnosti. U organu Saveza bugarskih pisaca, u listu »Literaturen front« — taj književni frontovik napisao je članak pod naslovom »Falsifikatori stvarnosti«, ispod toga otštampao svoje ime i — naravna stvar — falsificiranje stvarnosti pripisa kulturnim radnicima socijalističke Jugoslavije. Tako se dogodilo da smo sa naslovom članka i potpisom dobili kompletnu vizitkartu njegovog autora.

Pantelej Matejev, osim što laže, bavi se katkad i filmskim problemima. Zato je članak »Falsifikatori stvarnosti« posvećen filmu u Jugoslaviji. I da bi bugarsku javnost upoznao sa golom istinom, Pantelej Červenković Matejev »otkriva« da je »famozni rukovodilac američke kinematografije Erik Džonson već zaključio sa titovcima ugovor sličan onima, koji su zaključeni i sa drugim maršaliziranim zemljama u Evropi«; da se u Jugoslaviji »nekoliko puta sedmično specijalnim špijunima-diverzantima, koji treba da budu ubačeni u zemlje narodne demokratije, prikazuju američki filmovi« ... itd. itd.

To je sve, naravno, nesumnjivo, neosporno i tako dalje utvrđeno, a dokaz za sve te općepoznate činjenice Pantelej Matejev nalazi u referatu, koji sam ja održao na osnivačkom kongresu Saveza filmskih radnika Jugoslavije, i to baš u onom dijelu referata, koji je objavljen u »Književnim novinama« marta ove godine.

Naime, u mom referatu (P. Matejev naglašava da citat navodi doslovno!) date su slijedeće »direktive« jugoslovenskim filmskim radnicima: »Falsificirati (podvučeno na bugarskom, ne znam kako je u originalu, jer u njemu toga nema — V. R.) stvarnost u tom smislu da joj se pruži ona čistoća i poetičnost, kojima ona zrači iznutra, a koje spoljno slikanje stvarnosti ne može da pruži!«; dalje: »najvažniji zadatak je — ne sadržaj predložene teme, nego profesionalno ovladavanje tehnikom snimanja, pomoću koje svaki siže može da se napravi pogodnim za interesantnu scenarijsku obradu«; i još: »jugoslovenska kinematografija treba da se bori za takav filmski scenario, čiji će sadržaj potpuno biti podređen specifičnostima filmske forme« (!)

Dovoljno je samo nabaviti »Književne novine« br. 12 od 21 marta 1950 godine i isporediti original sa gornjim »citatima«, pa da se utvrdi autentičnost falsifikata bugarskog ibepiskarala.

Da bi prikrili nesamostalnost koju je Vlko Červenkov, poslušni činovnik »socijalističke« metropole, zaveo na svim područjima političkog, privrednog i kulturnog života Bugarske, da bi zataškali provincijski karakter svoje filmske proizvodnje, koja smije da se kreće samo unutar horizonta od Moskve propisanog — zvanični pretstavnici bugarske informbiroovske štampe prisiljeni su da kleveću samostalni put razvitka filmske umjetnosti u socijalističkoj Jugoslaviji, da — i na polju filma — izmišljaju, lažu i falsificiraju stvarnost.

Pantelej Matejev nije, istina, izrekao ni najkrupniju, ni posljednju laž. (Dostojnih njegove, ima i drugih laži u istom broju lista »Literaturen front« — da ne tražimo dalje.) I zato je njegov sasvim neinventivni pamfletić »Falsifikatori stvarnosti« interesantno zabilježiti samo utoliko što se i na ovom sitnom primjeru može da ilustrira doista utvrđena i općepoznata činjenica: da su »informbirovci« i »falsifikatori stvarnosti« obični sinonimi.

Vicko PASPOR

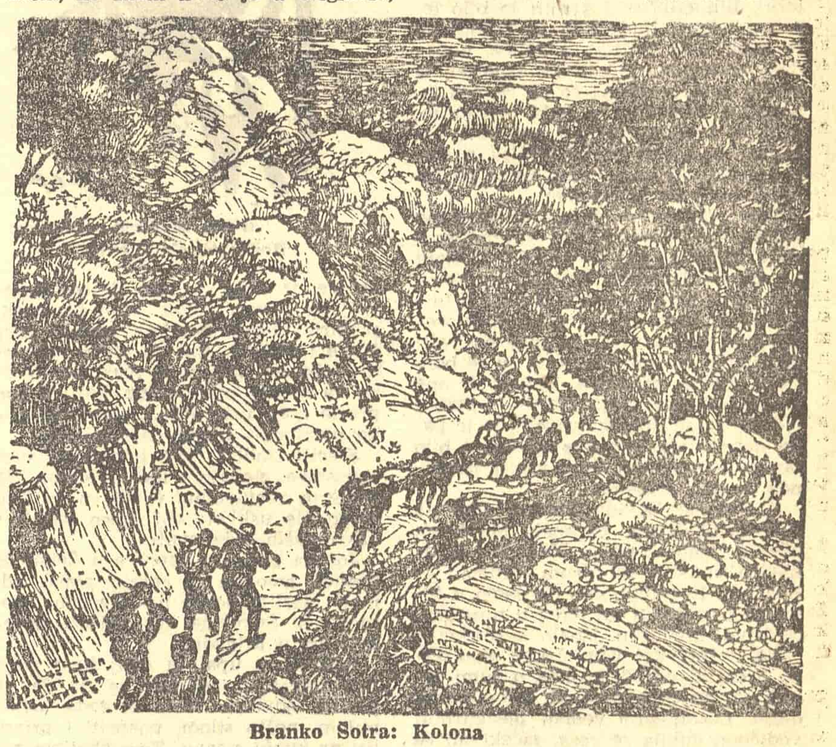

Branko Šotra: Kolona

VILKO VINTERHALTER

PRVI PRIMJERAK

U »Gutenbergu« je svečano raspoloženje. Završavamo štampanje Odluka Drugog zasjedanja AVNOJ-a. »Gutenberg« je nezvanično ime male štamparije Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku Krajinu, smještene sada u Busijama više Ribnika, u masivnoj, jednospratnoj kući Sime i Ostoje Banjca.

Krajem 1943 godine, Ribnik, selo kraj Ključa, u Ribničkoj Dolini stisnutoj između Šiše, Dimitora i Lisine bio je politički centar Bosne i Hercegovine. U njemu se, neposredno poslije Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a, novembra 1943 godine, u Mrkonjićgradu, počelo da oformljuje Pretsjedništvo ZAVNOBiH-a kao samostalni organ. U Ribniku i zaseocima oko njega nalaze se: Pokrajinski komitet KPJ za Bosnu i Hercegovinu u samom Ribniku, Oblasni komitet KPJ za Bosansku Krajinu u zaseoku Šolići, Štab V Korpusa u Mitrovićima i Kenjalima, intendanture, bolnice, magazini, radionice, omladinska rukovodstva, razni kursevi i druge ustanove.

Prolaze jedinice, trčkaju kuriri, dovozi se i odvozi hrana, municija i drugi materijal. Kapitulirala je Italija; u plamenu oslobodilačkog rata nalazi se sva Dalmacija, Istra, Slovenija, Lika, Kordun i Banija već su duže vremena slobodni. U Crnoj Gori, Pekov korpus oslobađa grad za gradom. Dopiru glasovi o sve češćim borbama u Srbiji. U Bosanskoj Krajini učvršćena je velika oslobođena teritorija. Vrhovni štab prešao je iz Jajca, u kom je održano Drugo zasedanje AVNOJ-a, u Potoke kraj Drvara u kom su, opet, smještene ustanove oko CK KPJ, Vrhovnog štaba i AVNOJ-a. U toku je VI ofanziva. Krajišnici se spremaju da joj otpozdrave napadom na Banju Luku.

*

»Gutenberg« već ima iza sebe slavnu prošlost. Livanjski tigl na kome su otštampani prvi brojevi krajiškog izdanja »Borbe«, u Drinićima kod Petrovca, sada neumorno radi montiran na prvom spratu štamparije. Dosada je, poslije Drinića, zajedno s drugovima Jovom Martinovićem i Bogdanom Popovićem, koji su s njim ostali u Bosanskoj Krajini, prošao IV i V ofanzivu, bio zakopan u Preocu podno Šatora prešao Glamočko Polje, bio sakriven na Ataševcu više Drvara, zakopan u Župici kraj Prekaje. Mirovanje u bunkerima bilo je uvijek kratkotrajno i tada se on jedino i odmarao, jer je inače radio danonoćno i izbacio stotine hiljada letaka, proglasa, priznanica, formulara, listove »Sa fronta slobode«, »Bosanski udarnik«, krajiški »Glas«.

Mali kolektiv štamparskih radnika u kome su, osim Martinovića i Popovića, doskora, kao pridošli radnici, bili samo Ivica Mitrečić — »Bregejac«, rodom iz Zagreba (koji je zajedno sa Franjom Klusom sačinjavao posadu jednog od prva dva partizanska aviona), omladinac Velimir Manjiza i omladinka sa Tičeva, Stana Prpa, sada je znatno proširen. Njemu su se, po povratku Vrhovnog štaba i proleterskih jedinica u Bosansku Krajinu, pridružili stari radnici — borci iz »Borbine« štamparije Pavle Vukićević, Bora Simić, Albert Altarac, Mira Brkljač i Mara Miletić. U njemu su sada i Splićani Ante Kuzmanić i Ante Bulić, koji su došli u Bosansku Krajinu poslije kapitulacije Italije iz oslobođenog Splita, zatim Ante Sojak iz Prijedora i talijanski antifašista Đovani Perone, koji je kao njemački zarobljenik prebjegao našim jedinicama prilikom borbi oko Travnika.

Štamparski radnici uživaju velike simpatije naroda i vojske. Oni zadivljuju seljake svojom organizovanošću, radnom disciplinom i zalaganjem na poslu. Starom Đuri Dmitroviću iz Gornjeg Ribnika, u čijoj se kući jedno vrijeme nalazila štamparija, prije no što je prešla na Busije, i kome je kao pomalo krivo zbog toga, grafički radnici su pravi ideal radnika. »Ma, radio sam i ja i vidio kako se radi i u šumi kod Štanbajsa i u Šipadu, pa i kod nas na selu znamo da zapnemo, ali ovako... Eto, Skender i Branko su učeni ljudi, govore i pišu, ali oni dođu, ovako, više kao jedni dokonjaci«. (Đuro Dmitrović je cijenio književni rad Skendera Kulenovića i Branka Ćopića, no književni posao, često u šljivovom hladu i potrbuške, nije ni približno mogao da uporedi s tempom grafičara koji su danima i noćima na smjenu radili i spavali imajući svega pola sata vremena za jelo.)

*

Tog jutra, kad su u štampariji radnici savijali poslednji tabak Odluka, a na tiglu se štampale korice, dolazak starog Jove Risojevića najavio je, kao i obično, nestašni trinaestogodišnji Boško Pucar koji se računao kao šegrt, ali je nekako više volio da bude pomoćnik ekonoma štamparije (na kojoj su se dužnosti smjenjivali drugovi iz kolektiva) i da odlazi s njim dolje u Ribnik, u intendanturu Korpusa i u ekonomat Oblasnog i Pokrajinskog komiteta, negoli da čisti mašinu, nož i mete štampariju.

— Eto Tifuka!

Jovo Risojević je nagluv, omalen šezdesetogodišnjak, plavih očiju koje djetinje gledaju ispod čuperaka snježnih obrva kao da su začuđene što mu je glavu i nakostrešene brkove, tako rano, pa bilo to i poslije šezdeset godina, popalo inje. Jovo je starješina zadruge sa četrdesetero čeljadi i ima u vojsci desetinu »risova«, kako od milja i s neskrivenim ponosom naziva sinove, zetove i unučad koji su uglavnom u XIV Krajiškoj brigadi (»Garavoj«) sastavljenoj od samih Ribničana, a nadimak »Tifuk« dobio je u štampariji, jer onako nagluv, krivo čuo i neprestano umjesto tifus govori »tifuk«.

— Zdravo drugovi! Zdravo svi! Jeste li dobro i zdravo! Radite, a?

To je opšti pozdrav, a onda, kao po protokolu, zdravi se i rukuje sa svakim ponaosob:

— Zdravo, Pavle! Zdravo Ante, zdravo Buliću! Vider ti Dalmatinaca! Zdravo Sojak! Zdravo Đovani! Vidi ti našeg Đokice, radi k'o mašina, Zdravo Miro! — pa primičući joj glavu uhu šapuće — kako onaj tvoj?

Mira ne prekida posao, pod njenim prstima klize poslednji listovi korica. Ulagačica i tigl imaju isti ritam od kog podrhtavaju podnice i zvecka neučvršćeno staklo u prozorima.

Jovo ne preskoči ni malog Boška. Nađe ga iza vrata i prodrma mu ruku:

— Zdravo Boškiću, radiš i rasteš. Treba rasti, treba svetiti oca. Pa kako je, drugovi? Ima li šta novo? Ima li kakve situacije?*

— Ima situacije, vičući glasno vrska Boškić, koji kao i svi ostali zna da Jovo pod »situacija« misli na neku neposrednu opasnost od neprijatelja. Eto Njemaca na Šiši, samo što nisu sišli u Ribnik.

---

* Mali Boško Pucar, čijeg su oca, željezničara, ubile ustaše poginuo je početkom 1945 godine zajedno s grafičkom radnicom Marijom Rapom iz Banja Luke od eksplozije mina pred štampanjom u Travniku.

Pisac pred slušaocem

Piše:

(Crtež Ismeta Mujezinovića)

MEŠA SELIMOVIĆ

Ovaj naslov (u namjeri da pokrenem razgovor o jednom važnom pitanju iz prakse Udruženja književnika) stavio sam iz nevolje, ne znajući kako da nazovem onaj — izgleda — već ustaljen i čest oblik rada valjda svih naših udruženja, koji se nazivao čitanjem književnih radova, književnim priredbama, književnim večerima i sličnim, prilično nepogodnim imenima, a kojima se označava relativno novi u ovim razmjerama potpuno novi) način ostvarivanja bližeg, intimnijeg dodira pisaca s narodom. O tom obliku rada koji, eto, ni imena nema i o kome se začudo malo pisalo, neophodno je izmijenjati stečena iskustva da bi se on učinio efikasnijim i korisnijim.

Prije svega, da li treba, da li vrijedi održavati ovaj neposredni kontakt pisaca sa slušaocima?

Neuspjeha je, naravno, bilo; bilo je i nerazumijevanja, i nesporazuma, i mučnih situacija, i ledene nezainteresovanosti slušalaca koja je poneke pisce obeshrabrila, bilo je uzaludnih napora koji su navodili na brze i preuranjene zaključke. Ali krivicu za sve to ne snose slušaoci. Ako je bilo — i gdje je bilo — neuspjeha, krivica je samo, ili uglavnom, u nedovoljnoj organizovanosti, u nedovoljno pažljivom prilaženju tom poslu, u nedovoljno živom interesu za ljude kojima smo se obraćali. Čitajući onima koji nas najviše interesuju i kojima bismo najviše željeli da omilimo umjetničku riječ (radnicima u fabrikama, graditeljima na radilištima, seljacima i zadrugarima na selu) nismo uvijek vodili računa ni o njihovom interesu, ni o vremenu i mjestu u kome žive i djeluju, ni o njihovim mogućnostima. Za čitanje pred slušaocima uopšte, a posebno pred onima koji se tek upoznaju sa književnošću, pogodne su kratke i vedre stvari. Imamo ih vrlo malo. Potrebna je živa radnja, sa snažnim, konciznim karakterisanjem likova i situacija. U našim djelima malo je pokreta, a opisi su dugi i za ovakve prilike zamorni. Traži se jednostavnost i konkretnost. A mi često ne uspijevamo da se otkrivemo zapletenosti i da izbjegnemo apstraktnost. Ne smijemo zaboraviti ni druge razloge koji umanjuju uspjeh, kao što su: malo aktuelnih stvari; pogrešan i štetan stav nekih književnika da pišu »za narod«, tj. sasvim primitivno, ostvarujući veoma nizak umjetnički nivo; znatan priliv uskog subjektivizma u našu poeziju, itd. A nije bez važnosti ni to što se ,bar prema praksi koju znam, ništa nije objašnjavalo slušaocu, nego se on ostavljao pred djelom bez pomoći, sa velikom mogućnošću da ne shvati uopšte ili da shvati krivo.

Našavši se pred ovim problemom, članovi Udruženja književnika Bosne i Hercegovine posvetili su nekoliko plodnih sastanaka njegovom rješavanju. Osnovni zaključci tih diskusija poslužiće kao baza za dalji rad u tom pravcu, a praksa će ih dopuniti ili izmijeniti.

Da bi književnost postala tekovina naroda, da bi se omogućio njen uticaj, da bi ona pomogla uzdizanju svijesti ljudi i doprinijela izgradnji socijalizma, potrebno je — istaknuto je u diskusiji — proširiti domet njenog djelovanja i plasirati je ondje gde bi ona, bez organizovane akcije književnika, ostala bez uticaja, pa i potpuno nepoznata, kao da i ne postoji. Da bi se taj posao svršio s uspjehom, neophodno je čitanje književnih radova planirati tako da bude stalna forma rada, česta i organizovana ,a nikako slučajna, povremena, prigodna. Standardni programi su nemogući, izbor radova treba da zavisi od kolektiva kome se čita. Time se nameće i potreba upoznavanja ljudi i sredine gdje se čita, njihovih posebnih problema, njihovih specifičnosti. Nedostatak pogodnih književnih radova u jednom republičkom udruženju može se djelimično popuniti djelima pisaca iz drugih republika. To bi svakako omogućilo bolji izbor. Treba koristiti i najbolja djela iz našeg književnog nasljeđa (Njegoš, Zmaj, Šantić, Kočić, Cankar, Nazor i dr.) kako radi upoznavanja slušalaca sa našom ranijom književnošću, tako i radi upoznavanja — preko najpogodnijeg sredstva kao što su visoko kvalitetna književna djela — sa prilikama i životom naših naroda u prošlosti.

Svaka književna priredba treba da bude idejna cjelina, da ima određen okvir, okosnicu, akcente. To će se postići ne samo izborom djela, nego i njegovim tumačenjem i povezivanjem, isticanjem pojedinih ideja i činjenica značajnih za okvir koji je unaprijed postavljen, stvaranjem atmosfere, orijentiranjem slušalaca u smislu izvjesne opšte misli (koju književni prilozi ilustruju). Nužno je tumačenje književnog djela, ponekad čak i tehnike i smisla književnog rada, a ponekad — u manje razvijenim sredinama — potrebno je unaprijed istaći sadržaj i ideju djela da bi se omogućilo razumijevanje. Onaj ko to čini (konferansije, rukovodilac grupe ili kako se već zove) mora da bude dovoljno stručan ali i dovoljno razumljiv i zanimljiv; mora da poznaje one kojima se govori i ono što je njima potrebno; treba da orijentiše slušaoce a da se ne nametne suviše. On dobrim dijelom organizuje i uslovljava uspjeh.

Ovako organizovan rad (ili slično: o tome treba diskutovati) može donijeti mnogo koristi. Pomoći ćemo da književnost postane bliža i razumljivija našim trudbenicima, pretvorićemo je u aktivnu snagu koja će biti činilac u socijalističkom preobražaju naše zemlje daleko više nego ako je ostavimo samo u knjigama i časopisima. S druge strane, književnici će doći u češći i bliži dodir s narodom, upoznaće ga bolje (naročito ako se u kolektivu i sredini gdje čitaju, zadrže duže, dva-tri dana, pa i više ako je moguće), a značaj tog upoznavanja je dalekosežan. Ispitaće, zatim, na izvoru, u masi onih za koje i treba da pišu, odjek svoga djela, njegovu vrijednost i stepen njegove sugestivnosti i uvjerljivosti. Pa, iako to nije apsolutno mjerilo, sigurno je da od toga naša književnost ne može imati štete, a sasvim je vjerovatno da ćemo dobiti više djela za narod (ponavljam, ne »za narod«), više nego što ih danas imamo.

Ovo pitanje je i važno i interesantno, te bi se njime trebalo ozbiljnije pozabaviti.

BILJEŠKE UZ NEKOLIKO PRIJEVODA SVJETSKE LIRIKE

Jure Kaštelan

Ne namjeravam pisati o prevođenju već hoću samo istaći pojavu nekoliko značajnih zbirki svjetske lirike. U prvom redu prijevode što ih je objavilo Državno izdavačko poduzeće Hrvatske Zora u kolekciji Mala biblioteka.

Velika djela jedne nacionalne književnosti brzo prelaze granice svoje domovine i postaju svojina drugih naroda, prelaze u riznicu svjetske kulture. Međusobnom upoznavanju književnosti uveliko pomažu prijevodi. Svaki obrazovan čovjek pozna Homera, iako je Ilijadu i Odiseju relativno mali broj ljudi čitao u originalu. Mnoga značajna djela malih (po jezičnom području) naroda ostaju nepoznata, jer nisu prevedena na strane jezike. Zar mišljenje mnogih intelektualnih glava Evrope o našoj inferiornoj, guslarsko-balkanskoj zaostalosti nije između ostaloga nastalo i zbog totalnog nepoznavanja naših prilika ili zbog poznavanja na osnovu krivih obavještenja — svejedno opata Fortisa ili gospođe Else Triolet ili makar koga tko ili nije htio ili nije smio biti obaviješten?

Svaku književnost najbolje je, kad se to može, čitati u originalu. Ali kad bi, u idealnoj pretpostavci, neku stranu književnost svi ljudi našega jezičnog područja mogli čitati u originalu, mislim, da bi i tada prijevod imao opravdanje, jer bi se, ako ništa drugo, u tom prijevodu ogledale književne kvalitete našeg jezika.

Prijevodi zavise i od ideološke orijentacije prevodioca, i ne samo prevodioca nego i izdavača. U lošem izboru može se neki pisac predstaviti u sasvim krivom svijetlu.

Prevodilačkoj se djelatnosti kod nas posvećuje velika pažnja. O tom svjedoče javne diskusije i rasprave u štampi, koje ne govore samo o kvalitetu prijevoda, nego i o izboru pisca i o sistemu izdavanja. Pojedine izdavačke kuće sistematski objavljuju djela svjetskih klasika (Homer, Dante, Shakespeare, Tolstoj, Stendhal, Balzac, Gorki itd.), značajna djela savremene književnosti, pa naučna i filozofska djela, klasike marksizma-lenjinizma itd. I najsumarniji pregled pokazao bi ne samo opširnost nego i svestranost i kulturnu širinu naše izdavačke djelatnosti. Dok u pojedinim zemljama automatizirani šefovi kulture izbacuju iz tiskarskih strojeva i iz književnih izloga jugoslovensku knjigu, kod nas se besprekidno i sistematski prevode i objavljuju sva značajna djela, koja je na bilo kojem kraju svijeta stvorio revolucionarni ljudski duh. I o tome jače od riječi govore činjenice.

Lirika je najdelikatniji i najosjetljiviji, upravo poseban rod prevodilačke djelatnosti. U posljednje vrijeme u Hrvatskoj se osjeća velika živost u prevođenju stihova (Republika br. 8—9). U kolekciji Mala biblioteka nakladnog poduzeća Zora dosad je objavljen (a k tome i najavljen) čitav niz značajnih prijevoda proze i poezije. Od 75 svezaka, što ih je objavila Mala biblioteka, 42 sveske su prijevodi iz ruske, njemačke, engleske, francuske, talijanske, poljske, češke, mađarske, bugarske, itd. književnosti. Od 42 sveska prijevoda 13 svezaka otpada na poeziju. Te brojke jasno govore, koliko se ozbiljno prišlo prijevodima lirike. O tim izdanjima kod nas se vrlo malo ili gotovo nikako nije pisalo, pa bih htio dati sumaran pregled tih vrlo značajnih knjiga.

Već samo nizanje imena pokazuje, da je izbor pojedinih autora odabran vrlo seriozno. Kad se istakne, da neki od tih pjesnika prvi put izlaze u našem prijevodu, vidjet će se značenje i ozbiljnost tog rada. Sva izdanja Male biblioteke popraćena su kraćim ili opširnijim pogovorom, komentarima i bilješkama, kao i ilustracijama koje, uglavnom, pravi slikar Fedor Vaić.

Među prvim knjigama objavljen je izbor od dvadeset pjesama sovjetskog pjesnika Vladimira Majakovskog. Gustav Krklec (koji je ujedno i urednik edicije) preveo je Prešernov Sonetni vijenac i Šleske pjesme revolucionarnoga češkog pjesnika Petra Bezruča.

Klasik njemačke književnosti Goethe predstavljen je Knjigom poezije koja je izašla povodom 200-godišnjice pjesnikova rođenja. Goetheove pjesme preveli su Nazor, Cesarić, Tadijanović i Kombol. Kao jubilarno izdanje u znaku 150-godišnjice rođenja A. S. Puškina izišao je izbor Puškinove poezije pod naslovom Knjiga poezije. Pjesme su preveli Cesarić, Krklec, Kombol i Vitez. Poemu sovjetskog pjesnika Eduarda Bagrickog Pjesma o Opanasu preveo je Grigor Vitez. Julije Benešić preveo je dva značajna djela poljske poezije romantični ep Julijana Slovackog U Švicarskoj i izbor pjesama savremenog pjesnika Julijana Tuwima pod naslovom Pjesme.

Posljednjih dana, gotovo u isto vrijeme, izašla su iz štampe tri vrlo značajna sveska: Michelangelo: Soneti, Sheakespeare: Venera i Adonis, i Federico Garcia Lorca: Knjiga pjesama. To je prvi put, da se kod nas prevode cjelokupni Michelangelovi soneti kao i mladenačka Shakespearova poema. Moderni španjolski pjesnik Federico Garcia Lorca bio je i prije kod nas poznat po nekim pjesmama, ali je ovo prvi opsežniji izbor iz njegove poezije.

Genijalni kipar, slikar i graditelj Michelangelo Buonarotti (1475—1564) malo je bio poznat kao pjesnik. Njegove pjesme objavljuju se prvi puta pola stoljeća poslije njegove smrti. Objavio ih je njegov praunećak unoseći u pojedine pjesme i svoje ispravke i dopune. Prvo kritičko izdanje Michelangelovih pjesama objavio je Cesare Guasti godine 1863 u Firenci. Svojom kritičnošću ističe se izdanje Michelangelovih pjesama, koje je priredio Karl Frey u Berlinu 1897, najsavjesniji i najpotpuniji komentator Michelangelovih pjesama jest Talijan Fortunato Rizzi.

Genijalni renesansni majstor počeo je vrlo mlad pisati sonete, madrigale i kancone, ali su se njegovi mladenački stihovi izgubili. Soneti, o kojima je ovdje riječ, nastaju potkraj umjetnikova života, a vezuje se uz jedan od najplemenitijih likova Michelangelova vremena uz ime njegove prijateljice Vittorie Colonne, koja ga je nadahnjavala i kojoj je posvetio nekoliko najljepših soneta. Sama Vittorija Colonna, kćerka Fabrizia Colonne, slobodarska po uvjerenju, bila je nadarena pjesnikinja.

Književna kritika ima podvojeno mišljenje o Michelangelovim pjesmama. Najbolji talijanski književni historičar De Šanctis dao je puno priznanje Michelangelovoj poeziji. Ta se poezija razlikuje od pjesama njegovih suvremenika, kao što i njegov genijalni duh nadvisuje svoje vrijeme. Njegove pjesme odlikuju se oporošću, misaonošću i iskrenošću kakvu posjeduju samo genijalni stvaraoci.

Michelangelove sonete (79 na broju) preveo je Olinko (Delrko. Taj prijevod zaslužuje potpuniju ocjenu.

Divnu Sheakespearovu poemu Venera i Adonis preveo je Danko Anđelinović, koji se ogledao i na prevođenju Shakespearovih soneta. Venera i Adonis, prvo Shakespearovo pjesničko djelo, ima svoju tematsku osnovu u grčkoj mitološkoj priči o ljubavi Venere i Adonisa. Danko Anđelinović u bilješci o ovoj poemi kaže: »Ovo pjesničko djelo buja mladošću i zanosom mladoga Shakespeara. Ono se događa nominalno negdje u Grčkoj, a uistinu u okolici pjesnikova rodnog Stratforda, otkud je on i ponio svoje prve mladenačke impresije. Djelo nam crta neprispodobljivom realnošću i zanosom zaljubljenu boginju i još nezrelog mladića Adonisa, nasrtnog ata i mladu kobilu, te divlji lov na vepra. Taj opis lova daje podlogu vjerojatnosti predaje, da je mladi Shakespeare kao krivolovac ubio vlasteoskog jelena i radi toga bio prisiljen napustiti svoj rodni Stratford.«

Uz cjelokupna scenska Shakespearova djela, koja izdaje Matica Hrvatska, prijevod Adonisa i Venere značajan je prilog poznavanju Shakespearova opusa kod nas.

Treća knjiga koja se pojavila paralelno s Michelangelom i Shakesperarom, jest izbor poezije španjolskog pjesnika Federica Garcia Lorce (1899—1936). Federico Garcia Lorca, uz Antonija Machado, najveće je lirsko ime moderne španjolske poezije, a i jedno od najpoznatijih pjesničkih imena u modernom svijetu. Republikanski pjesnik Federico Garcia Lorca poginuo je od fašističke ruke kao jedna od prvih žrtava španjolskoga građanskog rata.

Izbor i prijevode Lorcine lirike pod naslovom Knjiga pjesama izvršio je Drago Ivanišević, koji je napisao sažetu i iscrpnu bilješku o pjesniku i njegovu djelu

Prijevodi lirike u kolekciji Mala biblioteka znače već sada opširan rad o čijoj bi kvaliteti književna kritika trebala da kaže svoju riječ. Taj napor ne ulazeći u ocjenu prijevoda ,treba istaknuti, jer ćemo, poslije objavljivanja još nekoliko najavljenih prijevoda (Katul, Propercije, Tibul, Whitman, Gorki itd.) na našem jeziku imati opsežan izbor najboljih svjetskih pjesnika.

Lojze Dolinar: Crtež

Bošku se baš ne sviđa šegrtovanje, ali voli da čita sve što se oštampa, informisan je o svemu, svakoga voli da raspituje za novosti i drago mu je kad ih prvi može nekome saopštiti. Jovo zna da mu je Boško napipao slabo mjesto, pa se kao ljuti:

— Čuti, ti. Ko tebe pita? Gdje su Nijemci, ni traga im nema. Šta bi radila naša »Garava« da su Nijemci na Šiši! Otkako su ljetos Drenović i njegove bradonje k'o jarčevi skakali niz Lisinu i kako je »Garava« sačekala Švabe u Klokotovcu, nema više situacije u Ribniku. »Garava« pod Banjom Lukom a Švabe u Šiši! Ja onako govorim za situaciju, kao malo dalje od nas.

Kao obično, kad Jovo dolazi, rad se na čas prekida. U radionici su i odbornik Sveta i kurir V Krajiške Kozarske brigade, koji je upravo stigao iz Centralne Bosne. Počeo je da ruča dolje u kuhinji, ali ne može da izdrži, nego s porcijom došao gore da čuje novosti. I raspričao se o borbama IV Krajiške divizije sa četnicima u Centralnoj Bosni i III Korpusa u Istočnoj Bosni.

— A gdje je Bora, Albert, Mara, gdje je moj imenjak Jovo? — i onda sam odgovara — Znam, druga smjena, spavaju. Neka, neka, nego, Jovo bi mi nešto trebao.

Kad se tako pozdravi sa svima u radionici i raspita za one koji su spavali, Jovo malo odahnu, zgrbi se i nekud nesigurno maši za torbu:

— Ja, ovaj, znaš, donio malo. Nije mnogo, ali dobra je rakija. Ja sam je pekao. A ovo drugo je za mog Jovu. Znam bolestan je, pa ne smije sve jesti. Evo, malo kajmaka.

— Ajde, boga ti, Jovane, nije trebalo — govori mu Pavle — ali, eto, kad si baš donio, imamo danas zašto da pijemo.

— Znamo, lukavo se smiju plave oči. Za novu državu, za našeg Maršala Tita. Danas malo, a kad dođe sloboda, onda ćemo se onako — i Jovo zatrese glavom — napitiii, napitiii — i plave oči nestaju u vjeđama i brkovima što se smrsiše. Znam ja sve, ali sam došao da vidim kako je to naštampano.

— Šta ćeš da gledaš, kad ne znaš ni čitati ni pisati, — zariva opet Bošk'ć. Nema više kralja, neće se vratiti u zemlju, propala londonska vlada. Federacija smo mi. Država se stvorila. Eto ti. To piše i svugdje je potpisao stari Ribar, Lolin otac, i drug Roćko.

— Opet ti, ljuti se Jovo, sada ozbiljno. Zar je kralj Petar moj unuk? I đe su moji unuci, u Londonu ili pod Banjom Lukom. Stvara se država! Ne stvara se država, nego smo je mi već stvorili. Mi, bogami. Drug Tito i drug Stari i drug Osman i komandant Kosta i pokojni Danko i Šolaja i komandant Slavko i Veljo! I stvorili smo je i potvrdili u Jajcu, bilo to Hitleru i Paveliću, ili bilo kome, drago ili ne bilo.

— Tako je Jovane, Partija je stvorila državu, upada odbornik Sveta. I to kakvu državu! Koja radi za narod i za vojsku. Evo ja padoh s nogu. Treba sakupiti sjemenski fond, treba drva za školu, za bolnicu i štampariju. Kampanje treba prikupljati. Eno pun Podgrmeč muhadžera iz Vukovskog i Ravnog. Partija kaže da niko ne smije na umre od gladi. Država je to. Kolika je vojska, koliki su slobodni gradovi! Vozovi idu, sve.

Sveta je svoje odborničke muke pomiješao direktno s državom i nije propustio da pomene vozove. Jer vozovi su mu, pored vojske, uvijek bili glavna karakteristika države, o čemu je uvijek na konferencijama govorio.

— Vozovi, potvrđuje Jovo Risojević, i te kako idu, ali kad su partizani oslobodili i Virovitic'u, onda beli od Pavelića i Hitlera nema ništa. Bio sam ja u Virovitici — to je ravno kao dlan. Nego daj, Ante, bogati, pokaži mi kako to izgleda naštampano o državi.

Ante uze jedan od prvih već povezanih ali neobrezanih primeraka Odluka, smije se i čita.

— Evo, kako izgleda. Evo, ovdje piše »Odluka o oduzimanju prava zakonite Vlade Jugoslavije takozvanoj jugoslovenskoj vladi u inostranstvu i o zabrani povratka u zemlju Kralju Petru II Karađorđeviću«. Evo »Kralju Petru II Karađorđeviću zabranjuje se povratak u zemlju s tim da će pitanje kralja i monarhije rešiti sam narod svojom sopstvenom voljom posle oslobođenja čitave zemlje«. Evo, »Odluka o izgradnji Jugoslavije na federativnom principu«, evo »Odluka Pretstavništva Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije o dodeljivanju naziva Maršala Jugoslavije Josipu Brozu Titu«, evo ovdje, »Odluka o Vrhovnom zakonodavnom i izvršnom narodnom pretstavničkom telu Jugoslavije i Nacionalnom Komitetu oslobođenja Jugoslavije kao privremenim organima Vrhovne narodne vlasti Jugoslavije«...

Jovo Risojević, dlanom prislonjenim na ušnu školjku, otvorenih usta sluša i miče usnama kao da moli ili u sebi ponavlja ono što Ante čita. Kao da se prisjeća: bio je rat i slom stare Jugoslavije i ustaški pokolj, i ustanak i četnička izdaja. Digao se Ribnik, i staro i mlado. Bili su Talijani pa otišli. Danas talijanski vojnici nose petokraku a Đovani radi u štampariji. Ratuje se već dvije i po godine .I raste vojska i narod je postao svjestan. Srušena je žandarmerijska kasarna i nema više sreza ni sreskog načelnika ni ustaškog pretstojnika ni tabornika u Ključu. U Ribniku je opštinski odbor, u Busijama je odbornik njegov sinovac Sveta. Ribnik daje mladiće u vojsku i hranu i odjeću, sjeme i zaprege za popaljena sela. Koliko je on sam dao za svoju vojsku, za partizane, za slobodu za uništenje Pavelića i Hitlera, ustaša i četnika. I bila je skupština u Bihaću, pa u Mrkonjiću, pa sada u Jajcu Kažu, došli delegati iz čitave zemlje, iz Srbije, Crne Gore, iz Hrvatske, iz Slovenije. Vojska je narasla, idu vozovi.

— Drugovi, braćo moja! Kako je to lijepo! Sve je to istina, sve je naštampano. Neka nam je na zdravlje naša nova država i da nam poživi naš Maršal Tito. O, gdje li je samo Jovo. Daj, Boškiću, probudi ga ako se ikako može.

— Znam ja, stari — šeretski viče Boško. Ti bi htio da Ti Jovo da jednu knjigu a to ne može, to je sve na broj i ide pravo u Vrhovni štab, je li Pavle?

Jovo Risojević osjeti se kao zatečen u krađi. Trgnu se, pocrvenje i htjede nešto reći, ali se zagrcnu...

Tigl zahvati posljednji list korica i zaustavi se. Drugovi se zgledaše Stari Risojević koji nije krio simpatije prema Jovi Martinoviću vjerovao je da mu samo on može dati jedan primjerak knjige.

— Sad ću ja po Jovu, reče Pavle.

Čuli su se njegovi koraci ali ne prema sobi gdje je spavala prošla smjena. Niko ne izusti ni riječi. Jovo se sabio vratima i došao nekud pogrbljen, mali. Boško se umusio. Kozarski kurir pogledaše čas u drugove, čas u vrata, čas u Jovu. U donjem spratu čelično škljocanje oštrice mašinskog noža. Pa opet koraci.

Pavle je nosio prvi, obrezani primjerak Odluka Drugog zasjedanja AVNOJ-a.

— Jovo spava, al evo ti knjige, Jovane.

Starac, u nevjerici, pođe prvo vratima kao da će pobjeći, zatim pogleda Pavla, pa prisutne, pa opet Pavla i nijemo uze knjigu.

Učini pokret kao da će da je vrati, ali se predomisli i zastade. Pa umjesto da što kaže, prinese knjižicu usnama, strpa je u njedra, nezgrapno odskakuta kroz vrata i sruči se niz stepenice.

BELEŠKE

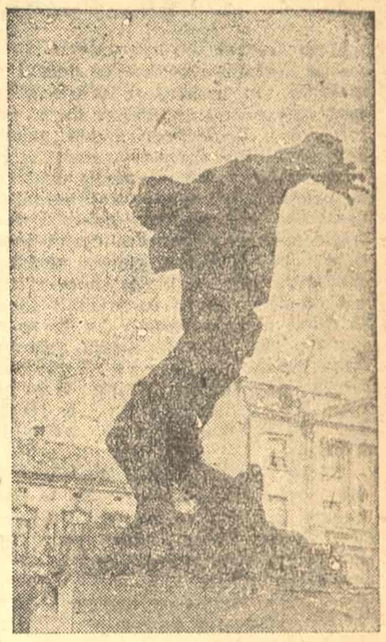

Vanja Radauš: Ranjenik

IZLOŽBA REPRODUKCIJA HRVATSKOG VAJARSTVA XIX I XX VEKA NA RIJECI

Ovih dana na Rijeci je otvorena izložba reprodukcija hrvatskog vajarstva XIX i XX veka. Izložba je otvorena u Galeriji likovnih umetnosti koju je organizovalo odeljenje za kulturu i umetnost Ministarstva NR Hrvatske.

Na izložbi se nalaze reprodukcije najvrednijih dela koja su ostvarena u vajarstvu Hrvatske za poslednjih 100 godina. Izloženo je 120 odabranih foto-reprodukcija od 32 majstora. Time je uglavnom prikazan proces razvitka hrvatskog vajarstva.

Prikazana su dela Ivana Rendića: »Pesnik Gundulić«, Portret devojčice«, »Novica Cerović« i drugi. Dalje su zastupljeni Robert Frangeš, Rudolf Valdec, Ivan Kedrić. Vajar Dešković zastupljen je sa reprodukcijama »Pas u tragu« i »Nad plenom« dok je Ivan Meštrović zastupljen sa nekoliko značajnih dela kao što su: »Psiha«, »Grgur Ninski«, »Ruđer Bošković« itd. Dalje su izložene reprodukcije Hinka Juhna, Joze Turjalije, Dujama Penića, Frana Kola, Frana Kršinića, Marina Studina, Ivana Lozice, Antuna Augustinčića i Vanje Radauša.

Od mlađih umetnika zastupljeni su: Vojin Bakić, Grga Antunac, Pavao Perić, Ksenija Kantoci.

Umetničke snimke napravili su vrlo uspelo majstori fotografije Tošo Dabac i Marijan Sabo.

IZLOŽBA LIKOVNIH RADOVA PRIPADNIKA ARMIJE

U jedinicama naše Armije sve veći broj vojnika, podoficira i oficira bave se umetničkim radom. Pored literarnih i muzičkih, u mnogim jedinicama uspešno rade kružoci likovnih umetnosti. U tim kružocima pripadnici Armije u svoje slobodno vreme, uz pomoć nastavnika i naših umetnika, proučavaju probleme likovnih umetnosti i sami stvaraju svoja dela. Neki od tih kružoka postigli su dobre rezultate i upoznali javnost sa svojim radovima. Tako je kružok Doma JA već u dva maha organizovao izložbu.

Da bi prikazao uspehe postignute na tom polju Centralni dom JA organizovao je izložbu na kojoj će pripadnici Armije izložiti svoja dela. Biće izloženo oko 200 radova (skulpture, ulje, pastel, akvarel, crteži).

U skoro svim radovima obrađeni su motivi iz Narodnooslobodilačkog rata, socijalističke izgradnje i života u Armiji.

Najveći broj izlagača prvi put se počeo baviti likovnom umetnošću u Armiji.

Naročito se ističu radovi p. pukovnika S. Draganića (kompozicija »Armija u odbrani i izgradnji socijalizma«), kapetana J. Pavičića (bista Maršala Tita), vojnika R. Pavlovića (portret borca), kapetana Luketića (skulptura »Graničar«) i mladeg vodnika Mimića (pejzaži).

DRŽAVNI ANSAMBL NARODNIH IGARA I PESAMA KOSMETA

Državni ansambl narodnih igara i pesama Kosova i Metohije predstavlja značajan faktor koji će mnogo učiniti na prikupljanju našeg folklora i na upoznavanju malog šiptarskog naroda o kome se van Kosmeta još uvek malo pa i pogrešno zna.

Ansambl ima lep i bogat program. Rugovske igre sa mačevima — borba za devojku i borba za muziku, muške igre Žura, Hoče Zagradske itd., pretstavljaju skladne, sa puno oštrine i ritma u pokretima, junačke igre koje se mogu poreditl sa najboljim korčulanskim igrama ove vrste, zatim vrlo lepe ženske šiptarske igre Drenice, Đakovice i Prizrena, pune gracioznosti — sve u živopisnim, veoma bogatim narodnim nošnjama, što deluje vrlo impresivno.

Pored igara zastupljene su i narodne pesme uz pratnju narodnih instrumenata.

Srpski narodni folklor, naročito onaj sa Kosova, otkriva veliko narodno bogatstvo i široke mogućnosti za rad našeg Ansambla u studiranju i iznošenju ovog narodnog blaga. Splet kosovskih igara (Džanum nasred sela, Kosovsko kolo, Deli Agus, Ančeguguče. Kolo iz Koretišta i Romana), pored svoje šarolikosti i prefinjene skladnosti pokreta — otkriva i narodno bogatstvo, naročito ženske nošnje sa Kosova.

Za uspeh Ansambla, pored svestrane brige i pomoći narodnih vlasti, najviše zasluga ima V. Kvasnevski, direktor i koreograf, koji je sa puno elana i ljubavi pristupio poslu i uspeo da za najkraće vreme od amatera stvori umetnike koji zaista mogu s punim pravom da reprezentuju folklor Kosova i Metohije.

NOVEMBARSKI BROJ »HID«-A

Novembarski broj »Hid«-a, književnog časopisa vojvođanskih Mađara, pored ostalog donosi: članak »Književnost i misticizam« od Lasla Gala koji na primeru poznatog mađarskog pesnika Đule Ileša pokazuje pritisak i pečat informbiroovske politike na stvaralaštvo mađarskih pisaca. Ističe se članak Ervina Šinka o književnom delu Miroslava Krleže. Od beletristike privlači pažnju priča Janoša Hercega i pesme Karolja Ača i Karolja Sarošl-a. Objavljeni su i prevodi tri pesme Boška Petrovića. U bogatom feljtonu naročito je zanimljiv članak Petera Lerinca, koji se, uglavnom analizirajući dosadašnji rad vojvođanskog mađarskog pripovedača Karolja Brindze, dotiče i nekih opštih, važnih pitanja književnosti.

»KONTROLOR ŠKROBAR« — ROMAN LOJZA KRAJGERA

»Slovenski knjižni zavod« izdao je nedavno roman Lojze Krajgera »Kontrolor Škrobar«. Ovo je drugo izdanje ovog dela, koje je prvi put objavljeno u proleće 1914, nešto pre početka Prvog svetskog rata. Radnja romana odigrava se u pograničnim slovenačkim krajevima.

Nekoliko godina pre Prvog svetskog rata, šovinistički austriski pisac Rudolf Hans Barč (Bartsch) izneo je u svom romanu »Nemački jad« (Das deutche Leid) nemačke aspiracije na pogranične delove Slovenije. Slovenački književnik dr. Lojze Krajger napisao je, kao odgovor na ove aspiracije, roman »Kontrolor Škrobar«, posvećen Štajerskoj i njenim borbama za nacionalno oslobođenje. Ovaj roman još uvek je veoma zanimljiv i od značajne književne vrednosti. Autor je drugo izdanje nešto popravio i dopunio. Na kraju knjige objavio je svoju propratnu reč: »Posle četrdeset godina«. U njoj opisuje nastavak, pozadinu i problematiku »Kontrolora Škrobara«.

Mato Lovrak: Vlak u snijegu

(»Novo pokolenje« ,Beograd, 1950)

Mato Lovrak obično opisuje život seoske i građanske školske dece i omladine. On mahom prikazuje dečje »pobune« protiv ustaljenih formi porodičnog i društvenog života, protiv konzervativnih shvatanja starijih; živo i zanimljivo opisuje dečje društvene akcije, igre i zabave, zadrugarstvo, uzajamno pomaganje i dobročinstva, smele podvige i avanture ,razne događaje i poduhvate u kojima ponekad deca nadmudre roditelje ili se stariji uče od dece: »Stari su priznali da su ih djeca naučila pameti ...« To se ogleda u više njegovih crtica, pripovedaka i romana (Djeca Velikog Sela, Družina Pere Kvržice, Neprijatelj br. 1, Divlji dječak, Srećna zemlja i dr.).

Vlak u snijegu obuhvata život seoske školske dece. To je novi naslov predratnog romana Djeca Velikog Sela, nešto popravljenog i skraćenog (izostavljena je uvodna glava »Cesta kroz Veliko Selo«). Po idejno tematskoj koncepciji više bi mu odgovarao naslov — Zadruga Ljubanovac, jer se skoro sve za nju vezuje i oko nje usredsređuje; a glavni nosilac radnje i događaja je Ljuban — po kome je zadruga dobila svoje ime.

Velikoselski osnovci su neobično razumni, hrabri i snažni u otklanjanju teškoća, u snalažljivosti, u rešavanju raznih pitanja i u shvatanju školskih i vanškolskih dužnosti. I njihov govor katkad više priliči govoru starijih. Ljuban, na pr., kaže: »Ala ste i vi za slobodu! Ovaj razred je dospio samo dotle gdje šibom dijele pravdu po golim šakama. Ala ste me pošastili što ste me izabrali! Pa mi treba da smo jednaki i slobodni ...« On je i fizički jači od svojih vršnjaka. Noseći na rukama bolesnu drugaricu, »laktom otvara vrata, a zatvara ih nogom«. I ostala deca ove zadruge znatno se ističu. Ono čišćenje snega, čime su doprineli da »vlak u snijegu« brže krene u selo, zaista je idealan primer dečje kolektivne svesti ,discipline, požrtvovanja i istrajnosti.

Ovoj rano razvijenoj deci postavljaju se veliki zahtevi: »Treba izabrati domaćina. Treba da svi jednako rade. Da imaju jednake dužnosti i jednaka prava. Niko ne smije sebi prisvojiti veća prava ili nametnuti silu ...« Svakako, ovako veliki zahtevi prevazilaze snagu običnih osnovaca. Lovrak je ređe isticao potrebu učenja. Na jednom mestu piše da bi deci u školi ugodno bilo »kad bi uvijek znali zadaće i ne bi se plašili«.

Poznato je da se deca lakše i brže pridobijaju za neku ideju, lakše se oduševe i razočaraju, naljute i odljute, zapevaju i zaplaču, negoli odrasli i stariji. Kod Lovraka su ti dečji psihološki pokreti tako brzi, da ponekad dobijaju filmski karakter. Dok je bio »vlak u snijegu«, mala drugarica se razboli, dobije visoku temperaturu. Zadružni domaćin se zabrinuo i posle savetovanja s kondukterom, skida svoju košulju, umače je u sneg, oblači drugaricu, a preko nje stavlja suv rubac. I ona je odmah prestala da »bulazni«, počela je jače disati. Ali je trebalo menjati obloge. Ljuban traži od svojih zadrugara košulje za obloge. Kad im je pokazao svoja gola prsa — »za čas se naslagala čitava hrpa košulja«. Ma da ponekad psihološki neubedljivi i nerealni, ovi brzi pre okreti prijatno i sugestivno deluju na najmlađe čitaoce, izazivaju brže doživljavanje i potstiču na jaču aktivnost.

Deca iz Lovrakovih dela često liče jedno na drugo, obično su s najlepšim osobinama — katkad uveličanim i idealizovanim. Ali kod njega ima i individualisanih dečjih tipova. U ovoj knjizi su izrazito naslikana dva suprotna tipa: Ljuban je dete siromašnih roditelja — razuman, plemenit, pravedan, socijalan, hrabar, jak, snalažljiv i istrajan; Pero je bogataško dete — razmetljiv, sebičan, zavidljiv, radi protiv zadruge, ali u bezizlaznom položaju je kukavica...

U »Najvećoj kući« Lovrak opisuje težak život dece i njihovih roditelja: »Mnoga djeca koja imaju stariju braću ili starije sestre moraju nositi sve što je starijoj djeci tijesno. A roditelji mnoge djece po cio dan su na poslu, zabrinuti su kad treba kupiti cipele ili kaputić, i kad djeca legnu, dugo se savjetuju prigušenim glasom šta da rade .Djeca preko dana uđu u praznu, pustu kuću, pa ih samoća istjera na cestu, među djecu«. Međutim, dok su deca u školi, u zadruzi ili na nekom društvenom poslu, to siromaštvo se vrlo retko primećuje, jer se kod dece jače oseća težnja za izjednačavanjem uzajamnim pomaganjem i otklanjanjem »socijalne ugroženosti«.

Ma da je Lovrakov stil katkad iznad dečjeg shvatanja, on ima i nekih stilskih osobenosti koje privlače: slikoviti opisi, personifikacije, metafore, poređenja i sl. »Vani je studen k'dala uši, ledila nos, udarala po očima i davila pluća ..« »Pričali su, žagorili čavrljali, kao kad se pred proljeće sastane sabor od stotinu i stotinu vrabaca«. On ima nešto humora i ironije: »Bilo je ispisano ružnim rukopisom kao da su se slova iskrivila od neke bolesti, ili da su pijana: Jagla sujem Za peru Kladarca«. Ironično je kad ovaj Pero, strahujući od optužbe zbog podloga napada na domaćina, pomišlja da otvori prozor i skoči kroza nj. »Zgodna zamisao kad razred ne bi bio na spratu i kad bi mjesto tvrde zemlje dolje bilo debelo meko tijesto«.

Lovrak je naročito vešt u opisivanju i gotovo skiciranju dece u pokretu, u kolektivnim akcijama, igri i drugim pristojnim nestašlucima i smelim podvizima. On vešto upliće male epizode u glavne događaje.. Najzad, on je majstor u optimističkim završecima svojih često čudno složenih i isprepletanih pričanja, u izazivanju vedrog raspoloženja čak i u najtežim situacijama u odražavanju ljubavi i uljudnog ponašanja između dece i roditelja, mlađih i starijih — čak i u prilikama kad mlađi rade nešto mimo starije ili se u ponečem ne slažu sa starijim ... I po tome Vlak u snijegu je zanimljiva i korisna dečja knjiga

Sava RISTANOVIĆ

RADOVI NA ZAŠTITI MANASTIRA MORAČE

Komisija stručnjaka, nedavno obrazovana od strane Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture, ispitala je stanje očuvanosti manastira Morače u Crnoj G... i donela predloge za preduzimanje izvesnih mera zaštite. Taj manastir, nastao je u drugoj polovini XIII veka, lep je primer arhitekture takozvane »raške škole«, koja se krajem XII veka razvila kao delo naših neimara, koji su stvaralački povezali elemente vizantisko-istočnjačke, romanske i gotske umetnosti. Na sabornoj crkvi, koja se nalazi u manastirskom kompleksu i koja spada u niz onih građevina gde dominira kube nad jednobrodnim crkvenim prostorom, izvedeni su već tokom samog ispitivanja tog manastira, neke manje opravke. Zbog nedovoljno osiguranog odvoda, kiša je dosad vlažila zidove i tako uništavala freske u unutrašnjosti crkve. Same freske, koje su nastajale u raznim vremenskim razdobljima, sve do kraja XVII veka, biće početkom 1951 godine stručno očišćene i konzervirane.

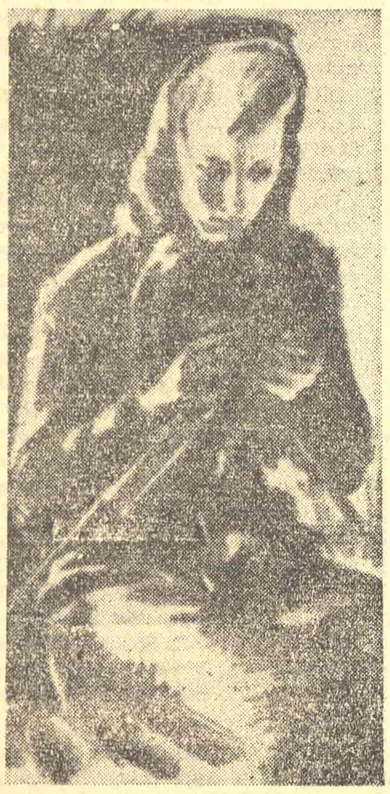

(Crtež Ivana Sučeva)

(Crtež Joze Jande)

Zimovanje u Šekovićima

(Nastavak sa prve strane)

delje i bolesnik ozdravlja sasvim, ali ta pojava iziskuje od bolesničkog osoblja veliku budnost, jer u stanju šenutosti bolesnici hoće i da kidišu na sebe.

Danas sam obišao našu bolnicu koja je smještena u manastirskom konaku kod Lovnice. Bolesnika je toliko da su i tavan morali iskoristiti za njihov smještaj. Teško mi je bilo kad sam vidio tavan pretrpan rekonvalescentima koji su ležali jedan do drugoga na suvoj paprati, jer slame nije bilo dovoljno ni za ranjenike. Sjeo sam kraj njih na tavansku gredu da ih malo razgovorim, ali oni su bezvoljno ćutali i tupo gledali u stranu. Tavna od bolesti ispijena lica, oči koje izgubljeno gledaju, mršave ruke čiji prsti nervozno čupkaju pokrivač ili prebiraju po paprati. Ali još je teže kad neki progovori.

Jedan mladić, Sremac, naglo se digao na svom ležaju i počeo da priča. To je bio monolog luđaka, u kome je bolesnik razgovarao s nekim poznanikom svoga oca koji je došao da mu javi da je »tata stigao da ga obiđe i donio mu kobasica i štrudle«. A onda je odjednom počeo da se smije i da plješće rukama kao dijete koje se nečemu obradovalo. Kao što je počeo, tako je isto naglo i prestao bulazniti, i bacio se nauznak na svoj ležaj.

Ustao sam i izašao potresen a oni su ostali ležeći nepomično u toj hladnoj, neprijaznoj prostoriji u kojoj se nije moglo učiniti ništa da bi bar malo ličila na sobu za teške bolesnike.

Pratila me bolničarka, dobra naša drugarica, koja je izdržala mnoge napore u ovom ratu. Sa suzama u očima govorila je:

— Nikad mi nije bilo teže. Nisu mi bile strašne ni rane ni glad, ali ne mogu da ih gledam kako lude. Žao mi ih je, plačem pored njih, korim samu sebe zbog suza, sramota je plakati, ali ne pomaže.

Među ranjenicima bilo mi je lakše, jako je bilo među njima i teških ranjenika. Baš tog dana rješavalo se pitanje života i smrti jednog ranjenika koji je dobio gangrenu. Trebalo mu je odmah amputirati ruku. Ljekara nije bilo, instrumenata nismo imali.

Prišla mi je bolničarka Vuja, sarajevska radnica, i predložila da ona izvrši operaciju.

Jesi li ti to ikada radila? upitao sam je.

— Nisam, ali sam jednom pomagala pri amputaciji ruke i znam kako se to radi.

— Pazi, život je druga u pitanju.

— Znam, ali ako ga ja danas ne operišem on će umrijeti noćas.

— Dobro, operiši ga.

I Vuja je operisala ranjenika, služeći se kao instrumentima malom bravarskom testerom i nožićem za brijanje. Operacija je uspjela; nekoliko dana docnije Vuja mi je sva srećna saopštila da se ranjenik dobro osjeća i da rana lijepo zacjeljuje.

(Odlomak iz neobjavljene knjige »Zapisi iz Oslobodilačkog rata« IV)

A. N. TOLSTOJ: „Petar Prvi"

(Izdanje »Novog pokolenja«, Zagreb 1950)

Nije lako dati tačnu i potpunu ocenu dela Alekseja Nikolajevića Tolstoja, tog značajnog pisca koji se ogledao u romanu pripoveci, dramu filmskom scenariju, bajci, poeziji i publicistici — i koji je ponekad pisao znatno ispod svojih mogućnosti.

U sovjetskoj književnoj kritici takva ocena ne postoji: Tolstoj je u završnoj fazi svog stvaranja bio hvaljen skoro bez ikakve rezerve, uz smerno prećutkivanje slabijih dela, kao po nekom dogovoru. Vjačeslav Šiškov tvrdio je, na primer, da je jezik romana »Petar Prvi« »sočan, muzikalan, otmen i, u isti mah, ubedljivo jednostavan« Ukoliko je reč o jednostavnosti Tolstojeva jezika u tom delu tvrđenje Vjačeslava Šiškova je netačno. Tolstoj je i sam osećao da je na nekim mestima svoga romana bio odveć mnogorečiv i da je zapadao u prekomernu jezičku gizdavost i šarolikost. Zato je prilikom redaktiranja romana posvetio veliku pažnju otstranjivanju svakojakih jezičkih »šljokica« koje u suštini samo opterećuju delo. Tolstoj je dosta postigao u smislu jezičkog samoograničenja, ali nije priveo taj posao kraju. Neosporno, on je majstor stila, veliki znalac ruskog jezika, i to ne samo savremenog, nego i onog kojim se govorilo u doba Petra Prvog. Ali na mnogim mestima njegova romana to znanje teži da se uzdigne i izdvoji kao nekakav samostalan cilj.

Hvalospevi sovjetskih kritičara zaklanjali su ona Tolstojeva dela koja po svom nivou nisu bila dostojna njegova talenta, kao što je, na primer, drama »Caričina zavera«.

Očigledno je da je taj panegirični ton učinio rđavu uslugu književnom nasleđu A. N. Tolstoja, koje, nepristrasno ocenjeno, ima po svojim najvećim dometima krupan značaj. Taj se značaj najjače ogleda u romanu — trilogiji »Hod po mukama« i istoriskom roman »Petar Prvi«.

Temama iz epohe Petra Prvog Aleksej Tolstoj se obraća prvi put 1917 godine, u pripoveci »Iskušenje«. Tokom dvadesetih godina on prikuplja i proučava izvore za veliki roman iz te epohe i daje nekolika manja dela o njoj. Zatim pristupa pisanju romana »Petar Prvi«, na kome je radio sve do smrti (umro je 14 februara 1945 godine).

Roman je ostao nezavršen i pretrpeo bi, vrlo verovatno, niz stilskih i kompozicionih izmena da je Tolstoj stigao da ga završi i obavi još jednu redakciju. Ali i onakav kakav je, i pored izvesnih suvišnosti u jeziku i stilu, i pored mestimične kompozicione glomaznosti, ovaj roman znači široko i mnogostrano osvetljavanje epohe Petra Prvog — tadašnje Rusije i, naročito, borbe protiv njene strahovite, vekovne zaostalosti. Zanimljiva je i sama stvaralačka evolucija Alekseja Tolstoja u odnosu na temu o kojoj je reč. Dok je 1917 godine prikazao Petra kao čoveka koji je bio kadar da sam, bez ičije pomoći, nezavisno od istoriskih uslova, preobrazi Rusiju, A. N. Tolstoj u romanu »Petar Prvi« pravilno prikazuje Petrovo delo i njegovu zavisnost od tih uslova. Petar je dat kao nužna i istoriski opravdana pojava u vremenu u kome je počelo lomljenje dotrajalih kalupa i okvira, u kome se velikom snagom osetila potreba izbijanja na širi i značajniji put. U Tolstojevu delu Petar je oličenje snaga koje se suprotstavljaju dotrajalim oblicima života i spremne su da se bore protiv svih faktora učmalosti i tvrdokorne bojarske konzenrvativnosti. Krčenje korena svega što pretstavlja staro prikazano je u romanu onako kako je u stvarnosti teklo — kao vrlo dug i složen proces, koji je na mahove prelazio u ogorčene sukobe. Taj proces dotle često prikazivan u nekakvom paradnom sjaju, kao niz uspeha koji seređaju skoro bez predaha, dobio je u Tolstojevu delu obuhvatan realistički odraz. Bilo je to doba jasno ocrtanih suprotnosti, doba u kome se na mržnju odgovaralo istom merom, u kome su svaki čas padale glave i nije se znalo za milost — i taj vihorni, teški dah epohe Petra Prvog sa svom njenom oporošću i surovošću prožima stranice Tolstojeva dela. Ima u njemu, doduše, i mesta koja bi sažimanjem i jasnijim sklopom mnogo dobila. Nađe se i poneka stranica koja se ne uzdiže iznad majstorski prepričanog istoriskog materijala, ali u celini (ukoliko se o jednom nedovršenom romanu može govoriti kao o celini) ovo delo umetnički snažno daje epohu i ljude.

A. N. Tolstoj nije nameravao, kako izgleda, da prikaže celu epohu Petra Prvog. Glava koju je napisao pred smrt slika opsadu i zauzeće Narve, tj. jedan od događaja iz Petrove mladosti. Prema autorovoj zamisli, roman bi trebalo da se završi bitkom kod Poltave ili pohodom na Prut.

Počevši od Petra, koji je naslikan u svim glavnim aspektima njegove graditeljske, smele i snažne, ali okrutne i neobuzdane prirode, ljudi u Tolstojevu delu oživljeni su u onom tipičnom, svojstvenom ne samo vremenu i sredini, nego i njihovim staleškim osobinama i pogledima na svet. Kao i u svojoj povesti o Ivanu Groznom, Tolstoj je u »Petru Prvom« posvetio naročito veliku pažnju likovima bojara ponosnih na poreklo, vezanih za »svetu starinu« i ubeđenih u svoje pravo da vode prvu reč u zemlji — samo zato što pravo nije osporavano njihovim dedovima i pradedovima.

Iz stare prestonice s njenim dvorcima, mučilištima, nemačkim kvartom, bojarskim domovima i prljavim krčmama radnja se svaki čas prenosi na brodogradilišta i bojišta, u bedne izbe seljaka koji vekovima trpe i pate, na drumove gde vrebaju razbojnici, na obale širokog Dona, u Arhangelsk, Carigrad, Hanover... Sva snaga oluje, koja je rušila staru dotrajalu »vizantisku Rusiju«, odražena je u Tolstojevu delu, a pokazano je da su novome u mnogom čemu bili dati samo spoljni oblici koji još nisu zadirali u srž i koji su nailazili na vrlo jak otpor. Tako na primer, smrt Leforta, jednog od najbližih Petrovih saradnika, izaziva među Moskovljanima veliku radost: »Crče prokleti savetnik«.

Zagrebačko izdavačko preduzeće »Novo pokoljenje« poverilo je rad na prevođenju »Petra Prvog« Stjepanu Kranjčeviću koji je savladao mnoštvo teškoća vezanih za složen, pun retkih reči stil originala.

Lav ZAHAROV

Veče savremene lirike

U Beogradu, na Kolarčevom univerzitetu 16 decembra uveče održano je uspelo veče savremene jugoslovenske lirike.

Veče je otvorio književnik Dušan Matić, koji je istovremeno u svom dužem i uspelom izlaganju istakao značaj pesnika i njegov dug prema narodu.

Posle uvodne reči Dušana Matića članovi Narodnog pozorišta i Jugoslovenskog dramskog pozorišta čitali su pesme devetorice naših savremenih pesnika.

Mata Milošević pročitao je odlomak iz poeme »Dušica Stefanović« od Desanke Maksimović, Raša Plaović pročitao je odlomak iz poeme »Idbarska balada« od Jovana Popovića, Marija Crnobori pročitala je pesmu Skendera Kulenovića »Pred zurne i tapan«, Mata Milošević pročitao je pesme Dušana Kostića »Volio bih« i »Tiha pjesma«, Marija Crnobori pročitala je pesme Oskara Davića »Balada o robu«, »Odlazak« i »Neznana sen«, Ljiljana Krstić pročitala je pesme Riste Tošovića »Zavičaj« i »Cvijet u zgarištu«, Raša Plaović pročitao je pesmu Tanasija Mladenovića »Venecijanski motiv«, Ljiljana Krstić pročitala je odlomak iz poeme »Mrak nad našim krovovima« od Ljubiše Jocića kao i pesme Stevana Raičkovića »Gazimo po lišću« i »Bez naslova«.

SREDNJOVEKOVNA ZBIRKA

slovenačke Narodne galerije

U Narodnoj galeriji u Ljubljani otvorene su 22 oktobra 1950 g., u okviru stalne izložbe, dve sobe slovenačke srednjovekovne umetnosti. Time je ljubljanska galerija, u želji da posetiocima pruži što potpuniji pregled razvoja slovenačke umetnosti, srećno ispunila prazninu koja je dosad postojala u njenim zbirkama, utoliko pre što srednjovekovna dela pretstavljaju glavno bogatstvo slovenačke umetničke imovine. Zbog nedostatka izložbenih prostorija, dosad su se srednjovekovna umetnička dela gomilala u skladištu koje je posetiocima bilo teško pristupačno. Među tim radovima ima i dela koja imaju veliku naučnu vrednost, jer osvetljavaju, pa čak i rešavaju neka još uvek sporna pitanja, dok su za kulturni lik Slovenije u srednjem veku ta dela od neocenjive važnosti.

Velika izložba jugoslovenske srednjovekovne umetnosti u Parizu skrenula je pažnju inostranstva na naše istorisko bogatstvo. Zato se strani posetioci sa sve većim interesovanjem zaustavljaju pred našim srednjovekovnim delima koja su za njih utoliko privlačnija što slovenačka srednjovekovna plastika uopšte nije izlagana u Parizu, te se tako dobio utisak da je Slovenci uopšte nisu ni imali. Novija ispitivanja pokazala su ne samo to da se u Sloveniji očuvalo oko 700 srednjovekovnih plastičnih dela, već i da se neka od tih dela mogu uspešno takmičiti sa umetnošću onih zemalja kojima je istoriska sudbina bila naklonjenija nego što je bila Slovencima. S druge strane, treba u prvom redu istaći da je slovenačka srednjovekovna plastika, kao i slikarstvo, formirala svoj vlastiti, pokrajinski a delimično i nacionalno-diferencirani, umetnički izraz koji je uspešno odvaja od plastike susednih naroda, tako da delo nastalo na slovenačkoj teritoriji možemo poznati, ako na njega naiđemo u kakvom berlinskom, bečkom, minhenskom muzeju, gde se ustvari i nalaze, ma da više puta sa pogrešnom oznakom.

U ovom uvodu namerno smo se zadržali kod plastike zato što je ona na izložbi naročito istaknuta, jer obuhvata 56 originalnih dela u drvetu i kamenu. Freske ne pokazuju vlastiti razvojni dijagram; zato u galeriji nisu tako bogato zastupljene kao plastika, jer to ni prostor nije dozvoljavao. No uprkos fragmentarnosti, freske koje obuhvataju 7 originalnih eksponata i 19 uspelih kopija, daju plastici značajnu stilsku analogiju.

Plastički materijal obuhvata spomenike od početka 13 do sredine 16 veka. Najstarije delo je romanski nadahnuto Raspeće iz okoline Cerknice koje potiče iz prve četvrti 13 veka. Četrnaesti vek pretstavlja Madona iz Marenberga u stojećem stavu i provinciski nadahnuti kip biskupa iz Dravske doline, dok viteško feudalnu dominantu u umetničkom izrazu otkriva najlepši, u klasičnom »mekom stilu« izrađeni, kip sv. Ožbalta s Jezerskog koji spada među dela svetske važnosti. Sredinom 15 veka kulturna inicijativa u Sloveniji sve više prelazi u ruke građanstva kako nam to i u plastici lepo pokazuju dela Ljubljanske i Škofjeloške klesarske radionice: prva je sredinom 15 veka ostvarivala još u konzervativnoj blagosti tradicije »mekog stila« i to, uglavnom, kamenu plastiku, dok druga, Škofjeloška, u poslednjoj četvrti 15 veka, u svojim drvenim plastikama sve jače teži realizmu. Među poznogotskim delima severoistočne Slovenije (Štajerska) najznačajnija je grupa oko Mure s kipovima sv. Ane Samotreće iz Radgone i Bogorodice iz Rogaševaca, kao i niz lokalno obojenih dela koja u svom slikovitom raspoloženju lepo ističu prelaženje u poznogotski barok. Početak 16 veka ima najlepše primerke u nekim plastikama koruške proizvodnje koja još pokazuju uticaj renesanse i dunavske škole. Tako galerija čuva dela obe najznačajnije koruške radionice, Beljačke i Šentvidske, u statuama sv. Florijana iz Kotlja, u apostolima iz Mislinjske doline i u reljefima Bogorodičine smrti iz Fužina (Bele Peći). Treba naročito upozoriti i na poznogotsko Raspeće iz Dramelja koje se svojom ekspresivnošću može takmičiti sa Grinenvaldovim na Isenhajmskom oltaru.

Izložena dela, povezana sa onima koja zbog nedostatka prostora još uvek leže u skladištu, pružaju nam vrlo dobar pregled razvoja srednjovekovne plastike na slovenačkom tlu. Onaj ko bude hteo da obrađuje problem srednjovekovne umetnosti istočnoalpskog predela ne sme prenebregnuti tu specijalnu slovenačku varijantu, koja ima ne samo lokalnu nego i svetsku vrednost. Želeli bismo jedino da se ova zbirka upotpuni primercima nekih važnih spomenika sa terena za koji su pre toliko vekova bili izrađeni. Tu u prvom redu mislimo na vanrednu plastiku sa Ptujske Gore.

Što se tiče slikarstva, na izložbi je najstariji eksponat fragment freske Poklonjenja sv. Tri Jerarha iz Vrzdenca (početak 14 veka) koji je interesantan i u nekoliko retuširan negativni otisak originala koji je još očuvan na prvobitnom mestu; malter kojim je freska bila kasnije prekrivena skinuo je prilikom rastaurisanja toliko boje, da je bilo moguće sa nekim konturama

Detalj »Kamenite Marije« — iz crkve sv. Tri Kralja nad Vrhnikom

obnoviti na njemu negativan otisak originala. Iz iste crkve su i fragmenti fresaka furlandskog pravca koji je sa svojim djotovskim formama preovladavao u Sloveniji krajem 14 i početkom 15 veka. Kranjski slikar iz sredine 15 veka, majstor Janez Ljubljanski, zastupljen je nizom kopija, a njegova radionica velikom kopijom freske sv. Nedelje iz Crnogroba, koja je značajna po nizu prizora iz svakodnevnog života srednjovekovnog čoveka. Primorsko-gorenjski pravac iz sredine 15 veka reprezentuju kopije fresaka iz Prilesja kod Soče sa svojom karakterističnom grafičkom notom, dok poznogotski realizam najlepše odaje kopije fresaka s Jezerskog i s Kriške Gore iznad Škofje Loke. Freske sa sv. Primoža iznad Kamnika već prožima renesanski prizvuk. U galeriji su zastupljene sa dvema kopijama iz ciklusa Bogorodičin život.

Na taj način današnji posetilac ljubljanske Narodne galerije može da ima lep pregled razvoja slovenačke srednjovekovne umetnosti, ma da je izložba, zbog oskudice u prostoru, sabijena samo u dve sobe. Naročito treba istaći da je takva izložba vanredno važna i za stvaranje naše nacionalne svesti, jer nam ona svedoči da su naši daleki preci, uprkos pritisku stranog gospodara i ropskih patnji, čuvajući južne granice Evrope protiv turskih napada, živeli punim kulturnim životom i u svojim bolovima često davali čak i majstore koji su umeli izraziti lepotu sa istom iskrenošću kao i umetnici čija imena ceo svet izgovara sa najvećim poštovanjem. U tom vremenu koje nam, sem oskudnih molitvenih obrazaca, nije očuvalo nijedne slovenačke pisane reči, možemo slovenački duh poznati baš po tim spomenicima umetnosti čiji izbor svojom lepotom danas ispunjava dve sobe slovenačke Narodne galerije. I ako ova izložba postigne to da posetilac oseti poštovanje prema našoj prošlosti, koja je bila veličanstvena baš po svojim patnjama, ona će postići ne samo svoj naučni nego i svoj moralni cilj.

Emilijan CEVC

Beleške

PREMIJERA »VUČJAKA« OD MIROSLAVA KRLEŽE U HRVATSKOM NARODNOM KAZALIŠTU U ZAGREBU — Pre nekoliko dana dramski ansambl hrvatskog Narodnog kazališta izveo je petu premijeru u ovogodišnjoj sezoni — »Vučjaka« od Miroslava Krleže. Krležinu dramu režirao je Branko Gavela a glavne uloge tumačili su Vika Podgorska, Sonja Strek, Borivoj Sembera, Mato Grković, Drago Krča, Emil Kutijaro, Sven Laste i drugi članovi drame.

HRVATSKI KNJIŽEVNICI U ZONI »B« SST-a — Hrvatski književnici Vjekoslav Kaleb, Šime Vučetić i Slobodan Novak boravili su prošlih dana u Zoni »B« Slobodne Teritorije Trsta. Njima se iz Rijeke pridružio talijanski književnik Pietro Rismondo, direktor Talijanske drame riječkog Narodnog pozorišta. Oni su zajednički nastupili na književnim večerima u Materadi (9 XII) u Bujama (11 XII), gde su čitali svoja književna dela, Kaleb, Vučetić i Novak na hrvatskom, a Rismondo na talijanskom jeziku. Rismondo je čitao i radove još dvojice talijanskih književnika iz Jugoslavije: Erosa Sekvija i Lucifera Martinija. Hrvatska i talijanska publika primila je veoma srdačno književnike i toplo pozdravila njihov zajednički nastup.

GRUPA PISACA IZ SRBIJE GOSTUJE U HRVATSKOJ — Književnici iz Beograda Desanka Maksimović, Oskar Davičo, Mihailo Lalić, Tanasije Mladenović i Eli Finci gostuju u drugoj polovini meseca decembra u Hrvatskoj. Oni će u Zagrebu održati dve književne večeri, jednu u Domu Jugoslovenske armije i drugu u koncertnoj dvorani »Istra«. Zatim će gostovati u Splitu i Šibeniku.

PRVI MUZIČKI ČAS U NOVOJ SALI UDRUŽENJA MUZIČKIH UMETNIKA SRBIJE POSVEĆEN BAHOVIM DELIMA — Svečano je otvorena koncertna sala Udruženja muzičkih umetnika Srbije na Topličnom vencu, muzičkim časom posvećenim stvaralaštvu Johana Sebastijana Baha. Posle uvodnog predavanja Petra Bingulca, izveden je koncertni program. Prof. Emil Hajek izveo je na klavičembalu, između ostalih Bahovih dela i čuveni italijanski koncert. Violinistkinja Margareta Nuri-Andrić istupila je sa jednom solo tačkom, a članica Beogradske opere Anita Mezetova otpevala je nekoliko Bahovih pesama.

Otvaranje koncertne dvorane pretstavlja značajan događaj u kulturnom životu Beograda. U ovoj sali negovaće se prvenstveno kamerna muzika izvođenjem onih dela koja ne spadaju u standardne kompozicije svetske muzičke literature, ali koje imaju ogroman vaspitni značaj. Istovremeno Udruženje muzičkih umetnika Srbije vodiće preko ovih muzičkih časova stalnu borbu za kvalitet izvođenja, putem raznih audicija pred muzičkim stručnjacima i drugim formama rada. Udruženje će u ovoj sali stalno pratiti razvoj svojih članova. Kroz ovu salu proći će i naši mladi muzički umetnici.

OSNIVA SE MUZEJ POZORIŠNE UMETNOSTI SRBIJE — Vlada NR Srbije donela je uredbu o osnivanju muzeja pozorišne umetnosti Srbije. Muzej će raditi na prikupljanju, proučavanju i izlaganju materijala od značaja za razvoj pozorišne umetnosti. On će sadržavati štampana i pisana pozorišna dela, spise o radu i razvoju pozorišta, scenske skice i kostime, makete pozorišta i scena, i materijale o radu i životu istaknutih pozorišnih umetnika u Srbiji.

NOVO POZORIŠTE U LJUBLJANI — U Ljubljani će uskoro početi rad novo Gradsko pozorište, čiji ansambl sačinjavaju uglavnom mladi glumci ljubljanskog i mariborskog pozorišta, kao i nekih amaterskih scena. Ovaj dramski kolektiv, sastavljer od oko trideset članova, pretstaviće se ljubljanskoj pozorišnoj publici premijerama »Oluje« od Ostrovskog, i »Tirkare« od Lesaža. Pozorište će posle toga gostovati na Slovenskom Primorju.

BIBLIOGRAFIJA

Bogdan Ciplić: **Lekarska poseta**, pripovetka. Izdanje »Matice srpske«, Novi Sad 1950, ćirilicom, str. 19 cena ?

Vojin Jelić: **Ljudi kamenjara**, pripovijetke. Izdanje »Novog pokoljenja«, Zagreb 1950, latinicom, str. 189, cijena 43 din.

A. S. Puškin: **Bajke**. Preveo Đorđe Šaula. Izdanje »Novog pokoljenja«, Zagreb 1950, latinicom, str. 41, cijena 31,50 din.

J. B. S. Haldane: **Moj prijatelj gospodin Learey**. Preveo Teodor Peičić. Izdanje »Novog pokoljenja«, Zagreb 1950, latinicom, str. 116, cijena 31 din.

Brazda — časopis za književnost i umjetnost, br. 9 i 10, Sarajevo 1950 god. cijena 50 din.

»Letopis matice srpske«, Novi Sad, decembarski broj 1950.

»Lumina«, časopis iz književnosti i umetnost, Vršac, na rumunskom jeziku, br. 11 — 1950, cena 20 din.

Redakcioni odbor

Fran Albreht, Jovan Boškovski, Jože Horvat, Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović, Mehmed Selimović i Risto Tošović.

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara

Za inostranstvo na 3 meseca 65 dinara, na 6 meseci [illegible] dinara a na godinu dana 260 dinara

Broj čekovnog računa 102-9032020
Pošt. fah redakcije 617
Poštanski fah administracije 629

Rukopisi se ne vraćaju

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štampari a »Borbe« Beograd, Kardeljeva 21.